

Erfgoedwaardering door burgers

Public Participation GIS toegepast in gemeente De Marne

Eindwerk voorgedragen door
Bart-Peter Smit

Onder begeleiding van
ir. B.M. Boumans, MSc

ABSTRACT

Deze bachelorscriptie onderzoekt hoe leken karakteristieke panden waarderen. Deze waardering wordt vergeleken met de waardering die de Nederlandse overheid voor erfgoed heeft. Het onderzoek gebruikt hiervoor de Public Participation GIS (PPGIS) tool Maptionnaire, om te onderzoeken of dit een geschikt instrument is voor Bottom-up erfgoedwaardering. Voor de vergelijking tussen leek en overheid wordt gebruik gemaakt van vier discourses of heritage: authorised, lay, policy & popular. De centrale onderzoeksvraag luidt: *Op welke manier waarderen bewoners van de dorpen Ulrum, Leens en Eenrum met behulp van PPGIS karakteristieke panden in hun omgeving?*

Om de hoofdvraag te beantwoorden wordt gekeken naar associaties van inwoners met karakteristieke panden, ruimtelijke spreiding van aangewezen panden en statistische analysemethoden. Het onderzoek maakt gebruik van kwantitatieve data. Per dorp zijn 200 flyers verspreid met daarop een link naar een digitale ruimtelijke enquête. 120 respondenten hebben hierop gereageerd die samen 368 punten hebben gezet om een karakteristiek pand aan te wijzen.

De waardering van de leken voor karakteristieke panden verschilde minder erg van de waardering van de overheid dan gedacht. Er is geen significant verschil met de rijksmonumenten in de omgeving gevonden. Daarnaast maakten leken gebruik van beschrijvingen van panden die onder de authorised discourse vallen in plaats van de lay discourse. Ten slotte was de respons op de digitale enquête en de kwaliteit van de vergaarde data beter dan verwacht, waardoor PPGIS een geschikte tool lijkt voor een bottom-up benadering van erfgoed.

Sleutelwoorden: *authorised discourse of heritage; erfgoed; Gestalt principal; karakteristieke panden; lay discourse of heritage; policy discourse of heritage; popular discourse of heritage; Public Participation Geographical Information System, PPGIS; social complex value; top-down planning,*

INHOUDSOPGAVE

ABSTRACT	2
Inhoudsopgave	3
1 Inleiding	5
1.1 Onderzoeksgebied	6
1.1.1 Ulrum	7
1.1.2 Leens	7
1.1.3 Eenrum	7
1.2 Onderzoeksprobleem	7
1.3 Structuur	8
2 Theoretisch kader	9
2.1 Wat is de waarde van erfgoed?	10
2.2 Wie bepaalt de waarde van erfgoed?	10
2.2.1 Hoe verschillende perspectieven erfgoed selecteren	11
2.3 Verwachtingen	12
2.4 Conceptueel model	13
3 Methode	14
3.1.1 Representativiteit	14
3.1.2 Vertekening	15
3.1.3 Betrouwbaarheid	15
3.2 Analyse	17
3.2.1 Kwantitatieve data	17
4 Resultaten en analyse	20
4.1 Respons en benadering van de populatie	20
4.2 Deelvraag 1: Welke associatie hebben inwoners met karakteristieke panden?	22
4.3 Deelvraag 2: Welke panden worden door de inwoners als karakteristiek aangemerkt?	24
4.4 Deelvraag 3: Zijn er significante verbanden tussen de kenmerken van een pand en waardering voor het pand?	28
	3

4.4.1	Bouwjaar	28
4.4.2	Rijksmonument	28
4.4.3	Reden van aanwijzen	29
4.4.4	Gebruik	32
4.4.5	Zichtbaarheid	33
5	Conclusie	33
6	Discussie	35
7	References	36
7.1	Literatuur	36
7.2	Data	37
8	Bijlage	39
8.1	Flyer zoals gebruikt in Ulrum, Leens en Eenrum	39
8.2	Verband tussen leeftijd en pand specifieke waardering (dataset = Many to one)	40
8.3	Verband 'bouwjaar' en 'aangewezen' (dataset = One to One)	41
8.4	Verband 'bouwjaar' en 'reden van aanwijzen' (dataset = Many to one)	42
8.5	Verband 'rijksmonument' en 'aangewezen' (dataset = One to One)	44
8.6	Verband 'reden van aanwijzen' en 'pand specifieke waardering' (dataset = Many to one)	45
8.7	Verband 'Gebruiksfunctie' en 'Aangewezen' (Dataset = One To One)	46
8.8	Digitale enquete	47

1 INLEIDING

De gebouwde omgeving in Noord-Groningen staat onder druk: gebouwen met aardbevingsschade worden bedreigt door sloop (NOS, 2017). Daarnaast lopen gebouwen door krimp lopen gebouwen het risico op leegstand en verloedering. Ook karakteristieke panden met een erfgoedstatus lopen dit risico. Hoewel deze panden beschermd worden door de Nederlandse overheid lopen ook deze gebouwen het risico om gesloopt te worden. Dat komt omdat voor de waardering van erfgoed dikwijls naar de marktwaarde van het pand wordt gekeken, die vaak lager is dan de som van culturele, sociale en economische waarde (Ashworth, 2002). Omdat de gebouwde omgeving in Groningen risico loopt is het cruciaal om de waardering van erfgoed op orde te hebben maar ook om de actuele staat van onderhoud en eventuele restauratiekosten te inventariseren (Nationaal Coördinator Groningen, 2015).

In Nederland is de waardering voor nationaal cultureel erfgoed vastgelegd in het monumentenregister. Dit register bevat alle rijksmonumenten en wordt beheerd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Professionals waarderen erfgoed en stimuleren behoud van dit erfgoed met publieke middelen. In dit onderzoek wordt niet getwijfeld aan de expertise van partijen die de erfgoedwaardering uitvoeren. Toch is het maar de vraag of de waardering van de professionals gelijk is aan de waardering van hen die het meest gebruik maken van het erfgoed en er uiteindelijk ook voor betalen: de burger (Navrud & Ready).

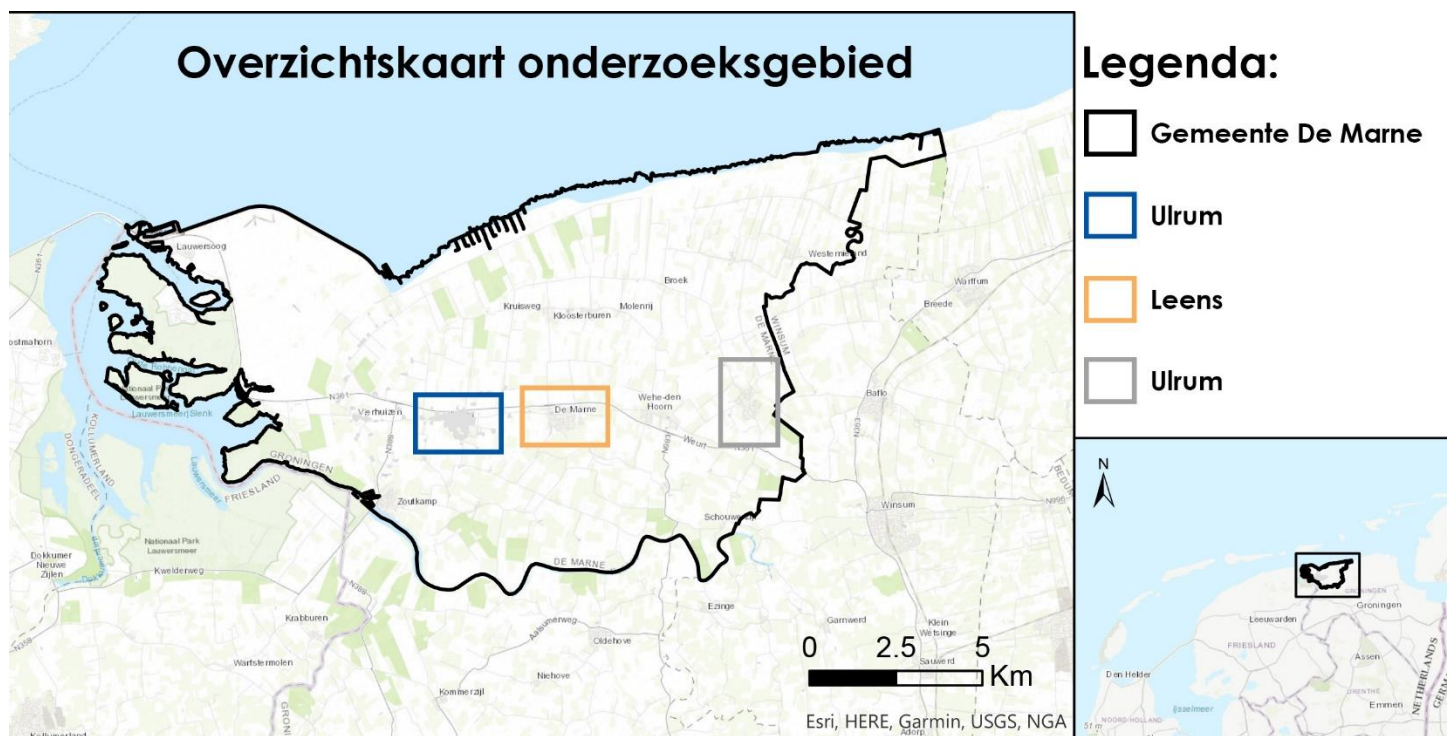
De vraag die in dit onderzoek wordt gesteld is of degenen die betalen voor het onderhoud (de burgers) hetzelfde belangrijk vinden als de instanties die het geld uitgeven (de verschillende lagen van overheid). De omgevingswet stelt burgerparticipatie verplicht waardoor de waardering van burger en overheid dichterbij elkaar moeten komen (De Groot, 2017). De omgevingswet zwijgt echter over de uitvoering van deze participatie (De Groot, 2017).

Om overheidsinstanties te faciliteren met een instrument om burgers bij erfgoedwaardering te betrekken maakt dit onderzoek voor erfgoedwaardering gebruik van Public Participation Geographical Information Systems (PPGIS). Vrij vertaald is PPGIS een instrument om gemarginaliseerde groepen in het beleidsproces te omvatten en hen kracht te geven door interactie met ruimtelijke data en informatie te bevorderen (Vitanen & Kingston, 2009). Als PPGIS een geschikt middel blijkt voor erfgoedwaardering kan dit instrument in vervolgonderzoeken gebruikt worden om het gat tussen de waardering van burgers en overheid verder te dichten.

1.1 ONDERZOEKSGBIED

Om de bruikbaarheid van PPGIS in erfgoedwaardering te testen is het onderzoeksgebied vastgesteld op de Groningse dorpen Ulrum, Leens en Eenrum (Kaart 1). Deze dorpen zijn gelegen in gemeente 'De Marne' en in elk van de dorpen wonen ongeveer vijftienhonderd inwoners. De dorpen hebben een gelijksoortige ontstaansgeschiedenis omdat ze alle drie op een Wierde begonnen zijn. Een wierde is een kunstmatige verhoging in het landschap waar bewoners toevlucht zochten voor hoogwater. Pas later werd de hele Groninger kustlijn beschermd nadat er ringdijken waren opgeworpen en stukken kwelder werden ingepolderd. Hoewel de dorpen qua ontstaansgeschiedenis erg op elkaar lijken, verschillen de dorpen nu wel van elkaar als het om gebouwde omgeving en cultureel erfgoed gaat. Dit gegeven kan implicaties hebben voor de manier waarop de inwoners van de dorpen erfgoed waarderen.

KAART 1: OVERZICHTSKAART ONDERZOEKSGBIED (BRON: AUTEUR)

De dorpen zijn gekozen omdat ze qua erfgoedbestand en ontstaansgeschiedenis op elkaar lijken, maar toch van elkaar verschillen. De verwachting is dat de inwoneraantallen van de dorpen groot genoeg zijn om anonimiteit te bieden bij persoon specifieke antwoorden, terwijl de plattegrond klein genoeg is om bekend te zijn bij de inwoners. De dorpen liggen relatief dicht bij elkaar (straal van tien kilometer) en de bevolkingsopbouw lijkt qua leeftijd, geslacht en opleidingsniveau gelijk verdeeld (CBS, 2017). De inwoners van de drie dorpen vormen hierom een totale populatie. In de onderzoeksopzet wordt rekening gehouden met de mogelijkheid om de inwoners van de drie dorpen in drie verschillende subpopulaties te analyseren.

1.1.1 ULRUM

Ulrum was vroeger een welvarend dorp waar veel middenstanders en kleine bedrijven gevestigd waren. Ook beschikte het dorp over een aanzienlijke borg. Tegenwoordig is het dorp minder welvarend, wat ook te zien is aan de gebouwde omgeving. De borg is niet meer, van de winkelstraat is weinig meer over en veel gebouwen zien er vervallen uit.

1.1.2 LEENS

Leens lijkt te hebben geprofiteerd van de economische neergang van Ulrum. Dit dorp is de hoofdplaats van gemeente De Marne en beschikt over de meeste winkels van de gemeente. Iets buiten het dorp staat de borg Verhildersum die in goede staat is. Daarnaast lijken de gebouwen in Leens in een stuk betere staat te zijn dan die van Ulrum.

1.1.3 EENRUM

Eenrum ligt op een wierde van ongeveer 2200 jaar oud. Net als Ulrum en Leens beschikte Eenrum ooit over een borg, tot die in de 16^e eeuw werd afgebroken. Een groot deel van het centrum is in 1998 benoemd tot ‘beschermd dorpsgezicht’, waarvan de definitie volgens de erfgoedwet luidt:

“Groepen van onroerende zaken die van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun onderlinge ruimtelijke of structurele samenhang dan wel hun wetenschappelijke of cultuurhistorische waarde en in welke groepen zich een of meer monumenten bevinden;”.

1.2 ONDERZOEKSPROBLEEM

Dit onderzoek gaat in op de vraag hoe bewoners van drie dorpen in Noord-Groningen erfgoed of panden met cultuurhistorische waarde waarderen. Erfgoed kent vele benaderingen en in dit onderzoek wordt onderzoek gedaan naar het vastgoed dat de inwoners van het onderzoeksgebied als karakteristiek beschouwen, ongeacht de precieze aard. Omdat de verwachting is dat niet alle inwoners op de hoogte zijn van hetgeen dat onder ‘erfgoed’ valt wordt de waardering die zij voor erfgoed hebben in dit onderzoek uitgedrukt in de waardering voor ‘karakteristieke panden’. Deze term is als volgt aan hen uitgelegd:

“Onder karakteristieke panden vallen panden die u zou willen behouden voor toekomstige generaties omdat ze opvallen, bijvoorbeeld omdat ze kenmerkend zijn voor uw omgeving, omdat ze erg mooi zijn of omdat u er emotionele waarde aan hecht.”

De onderzoeksvraag is als volgt geformuleerd:

Op welke manier waarderen bewoners van de dorpen Ulrum, Leens en Eenrum met behulp van PPGIS karakteristieke panden in hun omgeving?

De onderzoeksvraag wordt beantwoord door de volgende deelvragen te beantwoorden:

1. *Welke associatie hebben inwoners met karakteristieke panden?*
2. *Welke panden worden door de inwoners als karakteristiek aangemerkt?*
3. *Zijn er significante verbanden tussen de kenmerken van een pand en waardering voor het pand?*

1.3 STRUCTUUR

De structuur van deze scriptie is als volgt: Het komende hoofdstuk bevat het theoretisch kader. Hier worden relevante concepten en theorieën besproken. Op basis van de literatuur worden daarnaast hypothesen voor dit onderzoek vastgesteld. Nadat de verwachtingen duidelijk zijn wordt in hoofdstuk 3 de methodologie van het onderzoek behandeld. De methodologie zorgt ervoor dat het onderzoek reproduceerbaar is en is daarom gewijd aan de dataverzameling, de verwachte kwaliteit van de verzamelde data en de analyse van de data. De analyse van de data zal resultaten opleveren die in hoofdstuk 0 besproken worden. De resultaten worden in het concluderende hoofdstuk 4.4.5 kort samengevat en in verband gebracht met het theoretisch kader. Ten slotte wordt er in hoofdstuk 0 gereflecteerd op het onderzoek. De reflectie omvat sterke en zwakke punten van het onderzoek. Ook worden in dit hoofdstuk aanbevelingen voor verder onderzoek gedaan.

2 THEORETISCH KADER

Cultureel erfgoed is door de decennia heen behandeld door veel verschillende auteurs uit veel verschillende disciplines . (e.g. Meinig, 1979; Lowenthal, 1985;Daniels & Cosgrove, 1988; Graham et al., 2000; Claval, 2002; Maaranen, 2003). Het blijkt dat de waardering van erfgoed van persoon tot persoon verschilt (Ashworth, 2002) en dat het verschil nog groter wordt wanneer de vergelijking wordt gemaakt tussen de manier waarop professionals en leken erfgoed waarderen (Haartsen & Groote, 2013). Antrop (1997) beredeneert dat wat we waarnemen gezien moet worden als een ‘gestalt’, oftewel dat de som van onze waarnemingen meer waarde hebben dan de individuele delen. Dit aspect betekent dat elk individu landschap niet alleen op een andere manier waardeert, maar dat elk individu landschap zelfs op een andere manier waarneemt.

Deze verschillende manieren van waarnemen worden duidelijk als gekeken wordt naar het planningsproces en de manier waarop erfgoed aangewezen wordt. Alumae, Printsman & Palang (2003) merken op dat de discipline van planologie in West-Europa al decennia lang wordt bedreven door een aantal aangewezen professionals. Deze professionals maken als buitenstaanders plannen die vaak niet functioneren in het daadwerkelijke landschap. We noemen dit planningsproces ook wel ‘top-down planning’ (Relph, 1976).

In dit proces is weinig ruimte voor lokale bewoners om te helpen met het vaststellen van cultuur-historische waarde in een omgeving of landschap. Dat is een gemis, omdat een landschap een verhaal vertelt dat vaak alleen lokaal te vinden is (Antrop, 2000). Antrop beschrijft deze kennis als ‘genius loci’, een mysterieus, eeuwenoud en onvertaalbaar gevoel van het landschap. Moderne landschappen missen volgens Antrop en anderen het gevoel van ‘genius loci’ omdat ze monotoon, uniform en top-down zijn gepland. De plannen die in een ‘top-down’ planningsproces tot stand zijn gekomen functioneren daarom niet altijd in het daadwerkelijke landschap (Alumae et al., 2003).

Tegenwoordig realiseren planologen zich dit gemis. In Europa is dan ook een groeiende tendens waarneembaar om het perspectief van leken mee te nemen wanneer er aanpassingen worden gedaan in een landschap. Ook in het waarderen van erfgoed is deze ontwikkeling merkbaar (Alumae et al., 2003).

2.1 WAT IS DE WAARDE VAN ERFGOED?

Het gebruik van erfgoed wordt wijd gedragen als cultureel, economisch en sociaal voordelig (Parkinson et al., 2016). Toch wordt voor het maken van beslissingen vaak enkel gebruik gemaakt van een economisch perspectief. Zo wordt in de provincie Groningen dikwijls vanuit dit perspectief beslist of panden worden gesloopt of worden behouden (NOS, 2017) Dit gebeurt door middel van de marktwaarde van een pand. De marktwaarde wordt samengesteld door verschillende componenten van een pand te waarderen en daar vervolgens de som van te nemen. (Weiler, 1998) Wordt een pand vervolgens niet verkocht, dan is de marktwaarde te hoog ingeschat en wordt die verlaagd. (Harvey & Jowsey, 2004) Hoewel dit een snelle en rechtvaardige manier lijkt om vastgoed te waarderen gaat deze waardering voorbij aan het Gestalt principe. De waarde van een pand is niet slechts de waarde van de som van de delen, maar is veel meer dan dat. Hierbij moet de notie gemaakt worden dat een erfgoedstatus wel marktwaardeverhogende invloed heeft. Larkham (1996) onderzocht dat de marktwaarde van een pand met tien procent stijgt nadat er een erfgoedstatus aan is toegekend. Dit komt omdat er onder individuele investeerders extra vraag naar erfgoed bestaat waardoor een erfgoedstatus de waarde van een pand verhoogt (Ashworth, 2002). Echter dekt deze tien procent de lading niet genoeg. De marktwaarde van erfgoed kan worden uitgerekend maar deze waardering gaat voorbij aan de onprijsbare factor voor het landschap en voor de samenleving, een factor die door Bizzaro & Nijkamp (1996) 'social complex value' wordt genoemd. Dat wil zeggen dat erfgoed onprijsbaar is, waardoor het niet te waarderen valt door het onprijsbare goed te vergelijken met prijsbare goederen (Ashworth, 2002). Wanneer erfgoed gesloopt omdat de marktwaarde niet toereikend is voor versterking verdwijnt de sociaalculturele waarde daar voor eeuwig mee, wat gek is omdat marktwaarde slechts een momentopname is.

Wat bijdraagt aan de sociaal complexe waarde is dat erfgoed als een publiek goed beschouwd wordt (Harvey & Jowsey, 2004). Dit betekent dat individuele gebruikers niet kunnen worden afgesloten van de waarde die het goed aan de maatschappij bijdraagt (Navrud & Ready). Dit niet-uitsluitbare karakter betekent niet dat er geen restricties aan het gebruik van erfgoed zitten. Zo zijn sommige monumenten publiek toegankelijk en anderen niet. Deze toegankelijkheid is echter niet noodzakelijk om waarde toe te voegen aan een landschap. Een landschap wordt namelijk gevormd door de som van uitgewiste, aangewonnen, abnormaliteiten en alledaagse culturele elementen of 'traces' (Alumaeet al., 2003). Als we deze traces in de tijd plaatsen, zien we een enigszins transparant beeld dat een doorkijk geeft naar het verleden. Dit beeld zegt een hoop over de lokale cultuur en de evolutie van het landschap. (ibid.) Een geïsoleerde trace is hierbij minder waardevol dan een trace dat zich in een context van andere traces bevindt (Renes, 1999), waardoor het belangrijk is om verzamelingen van traces te behouden. Samen vormen de traces de 'genius loci' die volgens het Gestalt principe door elke gebruiker anders wordt ervaren.

Als we vervolgens de link leggen tussen social complex value, genius loci en marktwaarde dan zien we dat marktwaarde onvoldoende economische waarde toekent aan deze onprijsbare factor (Ashworth, 2002). Dit zorgt ervoor dat er geen optimum wordt bereikt in het aantal publieke goederen dat in marktgedreven economieën wordt geproduceerd: er wordt te weinig financiële compensatie geboden om aan de vraag te voldoen (Navrud & Ready, 2002). Als er voor gebruik van de waarde van erfgoed al compensatie geboden wordt reflecteert deze compensatie zelden de daadwerkelijke waarde, waardoor er geen financiële stimulans bestaat om het pand goed te onderhouden (Ashworth, 2002). Ashworth stelt daarom dat het de taak van een overheid is om in te grijpen in de markt van publieke goederen indien een maatschappij wenst om het goed te behouden. Een overheid kan stimulansen bieden voor het onderhoud en het gebruik van erfgoed. Op die manier kan het bestaande aanbod behouden blijven en kan het aanbod uiteindelijk uitgebreid worden.

2.2 WIE BEPAALT DE WAARDE VAN ERFGOED?

Voordat de overheid kan ingrijpen moet het vastgoed dat als erfgoed behouden kan worden geselecteerd worden: als teveel erfgoed wordt aangewezen kan dat leiden tot een conservatie-tijdbom (Baer, 1995), waarbij niet alleen erfgoed wordt gecreëerd maar ook een ontoelaatbare kostenpost voor latere generaties. Als er te weinig erfgoed geselecteerd wordt, is er het risico om de *genius loci* van het landschap te verliezen. Omdat de waarde van erfgoed voor iedereen verschilt wordt het aanwijzen van erfgoed traditioneel gedaan door professionals (Parkinson et al., 2016). Deze professionals hebben de vaardigheden om panden in een hiërarchie van waarde te plaatsen en toezicht te houden op de authenticiteit van panden (ibid.). Hoewel het aanwijzen van erfgoed vandaag de dag nog steeds door professionals wordt gedaan, is er een tendens om de waardering van leken ook mee te nemen. Verschillende onderzoeken hebben namelijk aangetoond dat leken op een andere manier naar erfgoed kijken dan professionals (Jones, 1995; Groote en Haartsen, 2013; Smith, 2006 & Parkinson et al., 2016).

2.2.1 HOE VERSCHILLENDE PERSPECTIEVEN ERFGOED SELECTEREN

Uit de beschrijving van het *gestaltt principe*, *genius loci*, marktwaarde van erfgoed en *social complex value* komt naar voren dat erfgoedwaardering verschilt van persoon tot persoon. Er zijn echter wel patronen te zien in de manier waarop groepen erfgoed waarderen. Die patronen zijn veelal onderzocht en uit die onderzoeken zijn onder andere vier hoofdperspectieven gedestilleerd die hieronder worden beschreven.

Traditioneel kwamen de professionals uit de academische wereld en waren theoretisch met het erfgoed bezig (Halfacree, 1993). Deze academische kijk op erfgoed wordt door Smith (2006) ook wel de ‘*authorised discourse*’ van erfgoed genoemd. Dit perspectief werd al snel overgenomen door de experts die op een praktische manier met erfgoed bezig waren, bijvoorbeeld voor de RCE. Er wordt veel minder aandacht besteed aan wat de leken van erfgoed vinden. De leek bekijkt erfgoed vanuit de ‘*lay discourse*’ en de ‘*popular discourse*’ (Jones, 1995). Bij de *lay discourse* wordt de waarde van erfgoed gewaardeerd door alledaagse interpretaties en communicatie binnen het netwerk van een individu. De *genius loci* is vaak bij erfgoedleken bekend en zij waarderen landschap op een lokaal niveau (Antrop, 1997). Dit perspectief contrasteert per definitie met de *authorised discourse*. De *popular discourse* ligt tussen de *authorised* en de *lay discourse* in. De waardering die de *popular discourse* voor erfgoed heeft wordt geproduceerd vanuit de *lay discourse*, maar de *lay discourse* neemt vervolgens weer elementen over vanuit de *popular discourse*. Dit komt omdat de *popular discourse* zich vooral op de culturele en sociale structuur van erfgoed focust. Ten slotte is er nog de *policy discourse*, waar erfgoed wordt gebruikt om identiteit voor plaats te produceren. De *discourse* die achter erfgoed schuil gaat verschilt van pand tot pand en identificeren vanuit welke *discourse* een pand is gevormd zou de basis moeten zijn voor iedereen die met erfgoed bezig is (ibid.).

Het perspectief waarmee men naar erfgoed kijkt is van groot belang, omdat hiermee bepaald wordt aan welke elementen waarde wordt gehecht en aan welke niet. Een leek waardeert erfgoed volgens de *lay discourse* volgens alledaagse interpretaties. Uit het onderzoek van Parkinson et al. (2016) blijkt dat de burgers focussen op het gevoel van plaatselijke identiteit, opgebouwd uit een collectief geheugen en datgene wat onderscheidend is voor de lokale omgeving. Professionals focussen juist op historie en op architectuur (ibid.). Beargumenteerd kan worden dat dit collectieve geheugen de ‘*genius loci*’ is waar Antrop over praat en waar professionals maar moeilijk grip op krijgen. Omdat leken daarmee een fundamenteel andere opvatting over de waarde van erfgoed hebben dan professionals (Groote en Haartsen, 2013), wordt er steeds vaker gepleit voor een bottom-up aanpak voor erfgoed (Bonnett & Alexander, 2013; Cashman, 2006; Robertson, 2012; Smith & Waterton, 2009). Hierbij helpen burgers bij het aanwijzen van erfgoed. De burger krijgt daarmee de kans om te participeren in hetgeen dat behouden dient te worden.

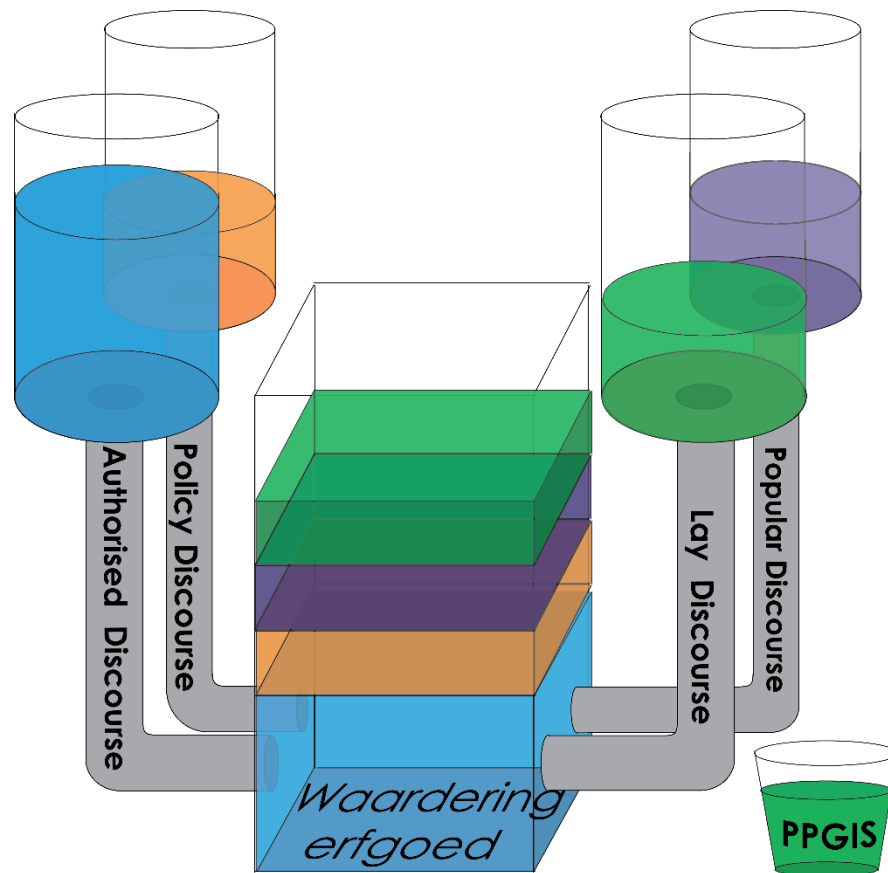
2.3 VERWACHTINGEN

1. Er wordt verwacht dat jongeren minder belemmering zien in het waarderen van erfgoed met behulp van PPGIS in vergelijking met ouderen. Deze verwachting wordt gevoed door bevindingen van Dillman et al. (2014) waarin gesteld wordt dat er een grotere kans is dat jongeren internet (kunnen) gebruiken dan ouderen. Dit kan ertoe leiden dat de leeftijdsverdeling van de steekproef scheef naar links is, waardoor bias kan ontstaan.
2. Er wordt verwacht dat de populatie voornamelijk bestaat uit leken. De hypothese is dat de steekproef uit zal wijzen dat de karakteristieke panden in de omgeving van Ulrum, Leens en Eenrum vooral gewaardeerd zullen worden vanuit de ‘lay discourse’ of de ‘popular discourse’. Dat betekent dat er vooral panden worden aangewezen die geassocieerd worden met culturele en sociale structuur en met alledaagse beleving.
3. In lijn met de lay discourse wordt verwacht dat de populatie karakteristieke panden aanwijst door kenmerken te gebruiken die in de persoonlijke sfeer liggen, oftewel door alledaagse interpretatie en communicatie. Het valt daarom te verwachten dat er gebouwen worden aangewezen die opvallen of waar veel gebruik van wordt gemaakt. Kenmerken die daar bij horen zijn zichtbaarheid, ouderdom, functie, schoonheid en emotionele waarde. Er wordt niet verwacht dat ze zich richten op bouwstijl, dorpsidentiteit of op rijksmonumentale status.

2.4 CONCEPTUEEL MODEL

Dit model beschrijft de invloed die de vier discourses hebben op het erfgoedbestand. Elke discourse heeft een bepaald gewicht in de waardering van erfgoed. Dat gewicht is in het model weergegeven met een kleur olie. De verschillende oliesoorten komen samen in de bak met erfgoedwaardering.

Het huidige rijksmonumentenregister is met name tot stand is gekomen door de waardering van de authorised discourse. Daarom is er meer olie van deze discourse aanwezig in het model en heeft het meer gewicht/druk in erfgoedwaardering. De lay discourse en de authorised discourse zijn op de voorgrond te zien omdat daar in dit onderzoek op wordt gefocust. Omdat dit onderzoek test hoe bruikbaar PPGIS is in erfgoedwaardering door burgers staat er extra lay discourse olie naast het model.

FIGUUR 1: CONCEPTUEEL MODEL (BRON: AUTEUR)

3 METHODE

Dit onderzoek maakt gebruik van primair verzamelde kwantitatieve data. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van secundaire kwantitatieve data. De primaire kwantitatieve data wordt verzameld in de vorm van ruimtelijke enquêtedata.

3.1.1 Representativiteit

De primaire kwantitatieve data is verzameld met ruimtelijke enquêtes. De gebruikte enquête is opgenomen in bijlage Digitale enquête 8.8. De grootte van de steekproef is per dorp vastgesteld op tenminste dertig enquêtes. Dit zou ervoor moeten zorgen dat er per dorp genoeg gegevens zijn voor de analysemethode. Met dit aantal is het zelfs mogelijk om voor elk dorp een eigen populatie aan te houden, mocht de enquête uitwijzen dat de antwoorden per dorp erg van elkaar verschillen. Eerder onderzoek leert dat de responserate op digitale enquêtes vaak rond de 20 procent ligt (Dillman et al., 2014). Per dorp zijn daarom aselect tweehonderd adressen geselecteerd die tenminste een woonfunctie bevatten. De bedoeling hiervan is om een groot en gevarieerd deel van de populatie te verleiden tot het invullen van de enquête, om zo tot een representatieve steekproef te komen.

De selectie is gebeurd op basis van de meest recente Basisadministratie Adressen en Gebouwen (BAG) (kadaster, 2017). Vervolgens zijn de geselecteerde adressen bezocht. Aan bewoners die thuis waren en aangaven dat ze mee wilden doen aan het onderzoek, werd hen een flyer aangeboden met daarop een link naar een digitale enquête. Als er geen bewoner thuis was werd de flyer in de brievenbus gedeponerd. De geflyerde huizen zijn bijgehouden op een digitale veldkaart om dubbele flyers te voorkomen en om eventueel extra te kunnen flyeren. Omwille van privacyoverwegingen wordt deze kaart niet vrijgegeven. In figuur 2 is met fictieve gegevens weergegeven hoe de veldkaart eruit zag. Bij de geselecteerde huizen zonder afgeleverde flyer werd aangegeven dat ongeadresseerde post niet gewaardeerd werd of dat de bewoners niet aan het onderzoek mee wilden werken.

FIGUUR 2: VELDKAART DATAVERZAMELING (FICTIEF) (BRON: AUTEUR)

Om de responderate te bevorderen is rekening gehouden met de aantrekkelijkheid van de flyer. De flyer geeft informatie over het doel van het onderzoek en de flyer is persoonlijk gemaakt door de naam en foto van de onderzoeker toe te voegen. Ten slotte is de belofte gedaan om twee cadeaubonnen te verloten onder de respondenten die hun e-mail adres achterlieten. De flyer is bijgevoegd in bijlage 8.1.

Gelet op de veiligheid van de onderzoeker is ervoor gekozen om alleen bij daglicht te flyeren. Daarnaast is de zondagsrust gerespecteerd. Er is tussen 11 en 17 uur geflyerd op de volgende dagen:

- Ulrum: maandag 6 oktober
- Leens: dinsdag 7 oktober
- Eenrum: maandag 13 oktober

3.1.2 Vertekening

Aangenomen is dat de waardering van karakteristieke panden beïnvloed wordt door de locatie waar de enquête wordt ingevuld. De enquête is daarom bij respondenten thuis afgenomen zonder bijzijn van een onderzoeker, zodat respondenten anoniem blijven en niet beïnvloed worden door externe factoren of de aanwezigheid van de onderzoeker.

Er kan vertekening optreden in de enquête als er alleen personen reageren die bekend zijn met het erfgoed in hun omgeving. Om dit tegen te gaan zijn de enquêtevragen algemeen gehouden zodat zo veel mogelijk bewoners hun mening kunnen geven. Begrippen worden zo duidelijk mogelijk geformuleerd en in de enquête geplaatst, zodat de enquêtes en de uitleg van de begrippen voor elke respondent gelijk waren.

Per IP-adres kan de enquête slechts eenmaal worden ingevuld. Hierdoor is het onwaarschijnlijk dat er vertekening ontstaat door dubbele respondenten.

3.1.3 Betrouwbaarheid

3.1.3.1 Ruimtelijke vraag

Niet iedereen vindt het fijn om met kaarten om te gaan of om ze te lezen. Ter behoeve van de betrouwbaarheid wordt de ruimtelijke vraag, waar gevraagd wordt welke panden inwoners karakteristiek vinden, gevolgd door een vraag over de mate van zekerheid van het ingevulde punt. Er is overwogen om in plaats hiervan een controlevraag mee te nemen in het ontwerp van de enquête, echter werd dit te tijdrovend geacht waardoor respons uit kon blijven. Een voorbeeld van een controlevraag is om de respondent te vragen een punt aan te wijzen dat vrijwel iedereen bekend is, zoals een supermarkt in een dorpskern. In plaats hiervan is aan de respondent gevraagd om een zekerheidsniveau te geven. Op dit zekerheidsniveau kan in de analyse geselecteerd worden, maar het dient vooral om de respondent te motiveren om de enquête zo nauwkeurig mogelijk in te vullen.

Bij de ruimtelijke enquête wordt gebruik gemaakt van meerdere kaartbeelden (satellietbeelden, BAG gegevens) om de respondent van een kaart te voorzien waarop die het beste kan navigeren. Er kan ook gebruik worden gemaakt van het zoeken naar straten en adressen.

3.1.3.2 *DEFINITIE VAN ERFGOED*

Van de bewoners wordt niet verwacht dat ze de verschillen weten tussen rijksmonumenten, provinciale monumenten, gemeentelijke monumenten en karakteristiek vastgoed. Echter genieten al de panden die onder deze categorieën vallen bescherming van de overheid, bijvoorbeeld door het krijgen van subsidies. Daarom zal er in de enquêtes worden ingegaan op het karakteristieke element van erfgoed en niet op het monumentale element.

3.1.3.3 *Ethiek*

Ethische kwesties worden in dit onderzoek meegenomen om de geloofwaardigheid van academisch onderzoek te bewaren. Zo is er niet aangebeld bij adressen waar een sticker te zien is waarop staat dat het niet gewaardeerd wordt als er huis aan huis wordt aangebeld. Daarnaast worden er geen flyers gedeponereerd in brievenbussen van bewoners die geen ongeadresseerd drukwerk wensen te ontvangen. Het hoge aantal verspreide enquêtes compenseert voor eventuele bias die dit oplevert.

In het ontwerp van de enquête is rekening gehouden met de anonimiteit van de bewoners. Hoewel precieze woonlocatie wel degelijk waarde zou kunnen hebben voor het onderzoek is er niet gevraagd naar de precieze woonlocatie van respondenten, maar is dit gegeven vastgesteld met 'postcode vier' precisie. Vragen die gevoelig zouden kunnen liggen, zoals geboortjaar en geslacht, zijn duidelijk als optioneel aangemerkt en het e-mailadres dat nodig is om respondenten op de hoogte te houden is losgekoppeld van de andere enquêtevragen. De winnaars van de loting worden vastgesteld in het bijzijn van de begeleider van het onderzoek, zodat de kans op discussie daarover wordt geminimaliseerd.

Ten slotte worden resultaten van het onderzoek teruggekoppeld aan de respondenten die aangeven daarin geïnteresseerd te zijn. De resultaten worden voor de terugkoppeling veralgemeniseerd, om nadelige effecten voor bewoners van aangewezen panden te voorkomen.

3.2 ANALYSE

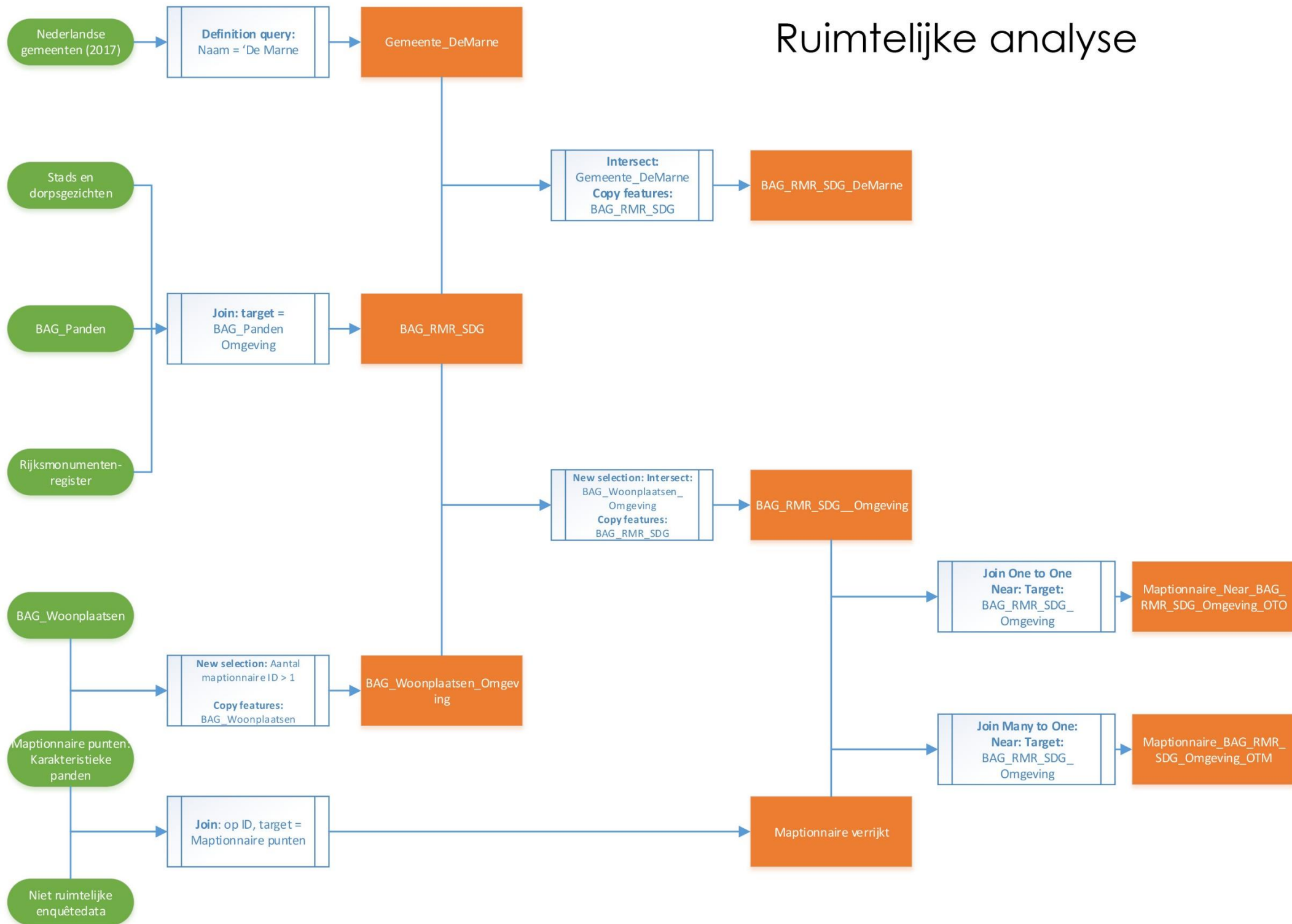
De datasets die uit dit onderzoek voort komen bestaan uit zowel kwantitatieve als kwalitatieve data.

3.2.1 KWANTITATIEVE DATA

De ruimtelijke data die voortkomt uit aangewezen punten van de enquête is gebruikt om de BAG en het rijksmonumentenregister te verrijken. Sommige panden zijn door meerdere respondenten aangewezen, waardoor twee datasets nodig zijn. De ene dataset heeft een perspectief vanuit de panden (One to One join) waarbij een case een pand voorstelt in de dataset. Antwoorden van respondenten worden hierin per pand samengevat. Categoriele variabelen worden samengevat door de mediaan van de antwoorden te nemen en van interval/ratio variabelen wordt het gemiddelde gebruikt. De andere dataset bevat wederom alle panden maar vanuit een respondentenperspectief (Many to one join). Hierdoor kan een pand meerdere keren voorkomen in de dataset met een individuele waardering van respondenten. Hierdoor is samenvatten niet nodig en kan de keuze voor het pand op individueel niveau worden geanalyseerd. Het schema voor de ruimtelijke analyse is te vinden in Figuur 3.

Voor het aantonen van significante verbanden wordt gebruik gemaakt van (meervoudige) logistische regressie en van (meervoudige) lineaire regressie. De gebruiksfunctie wordt overgenomen uit de BAG, al hebben panden die meerdere functies bevatten hebben ‘combinatiefunctie’ als functie gekregen. De kwalitatieve data zal worden weergegeven door middel van wordclouds. Ook zal deze data worden gecodeerd aan de hand van de vier discoursen. Het analyseschema voor de statistische analyse is weergegeven in Figuur 4.

Ruimtelijke analyse

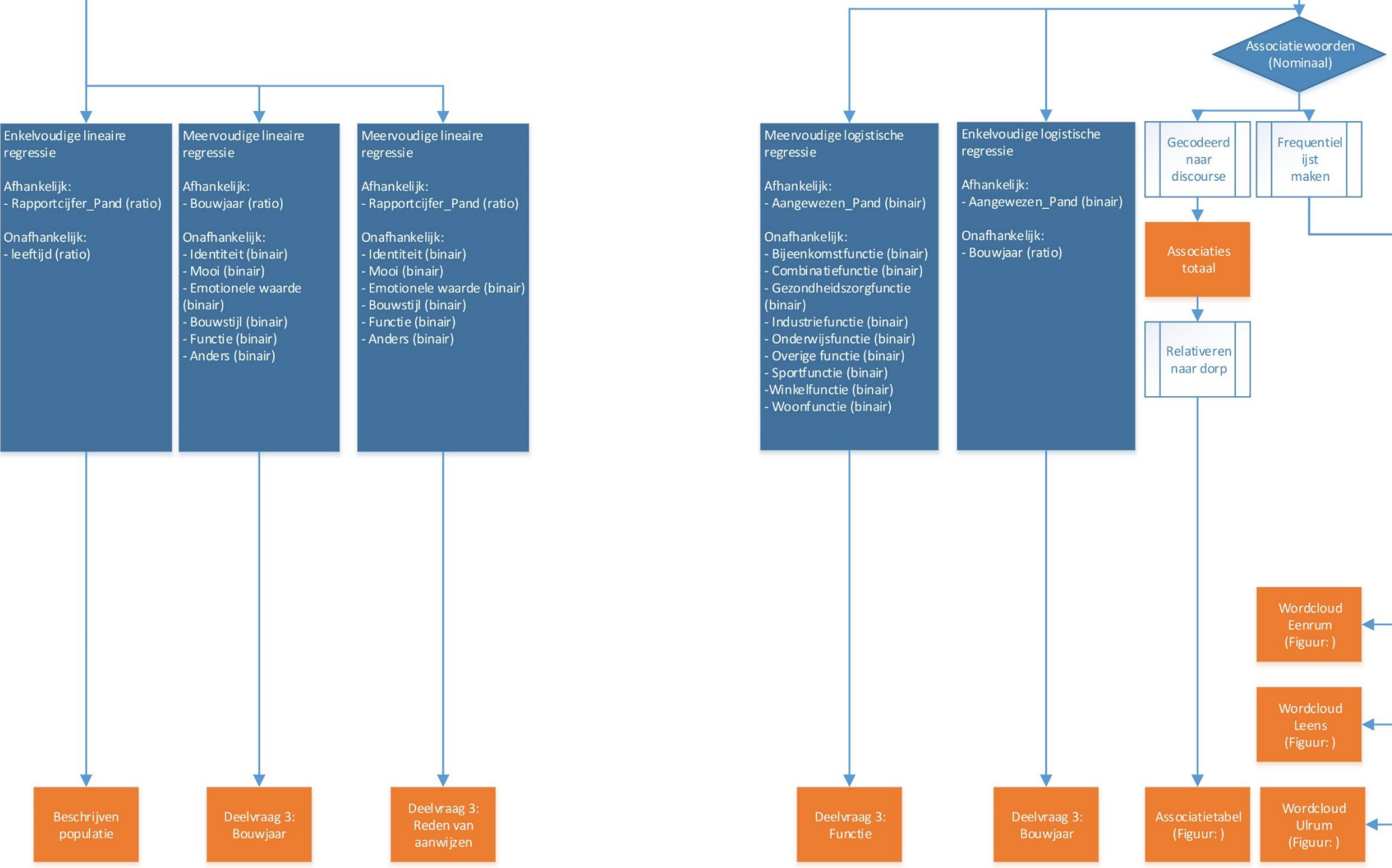

FIGUUR 3: ANALYSESCHEMA VOOR RUIMTELIJKE DATA (BRON: AUTEUR)

Statistische/beschrijvende analyse

Maptionnaire_BAG_RMR_SDG_Omgeving_MTO

Maptionnaire_Near_BAG_RMR_SDG_Omgeving_OTO

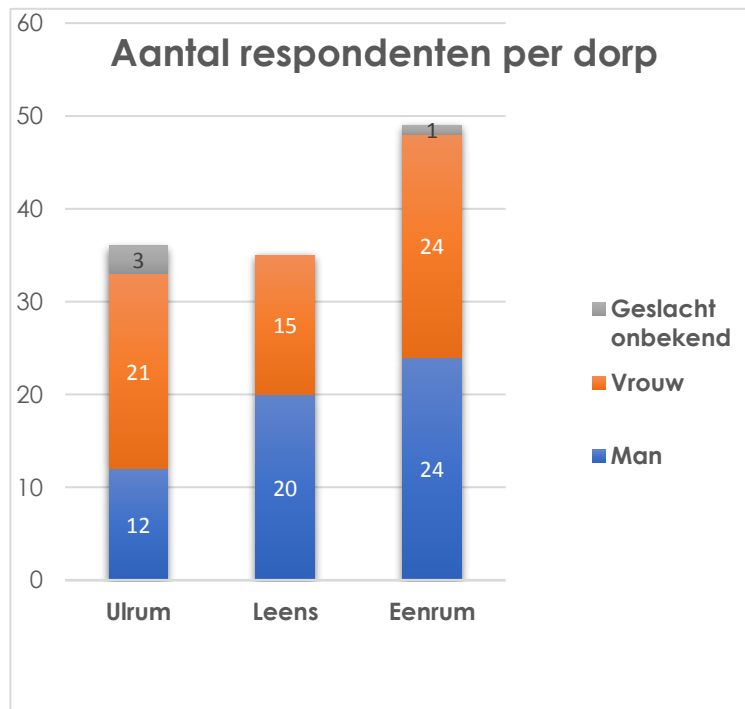
FIGUUR 4: ANALYSESHEMA VOOR STATISTISCHE TOETSEN (BRON: AUTEUR)

4 RESULTATEN EN ANALYSE

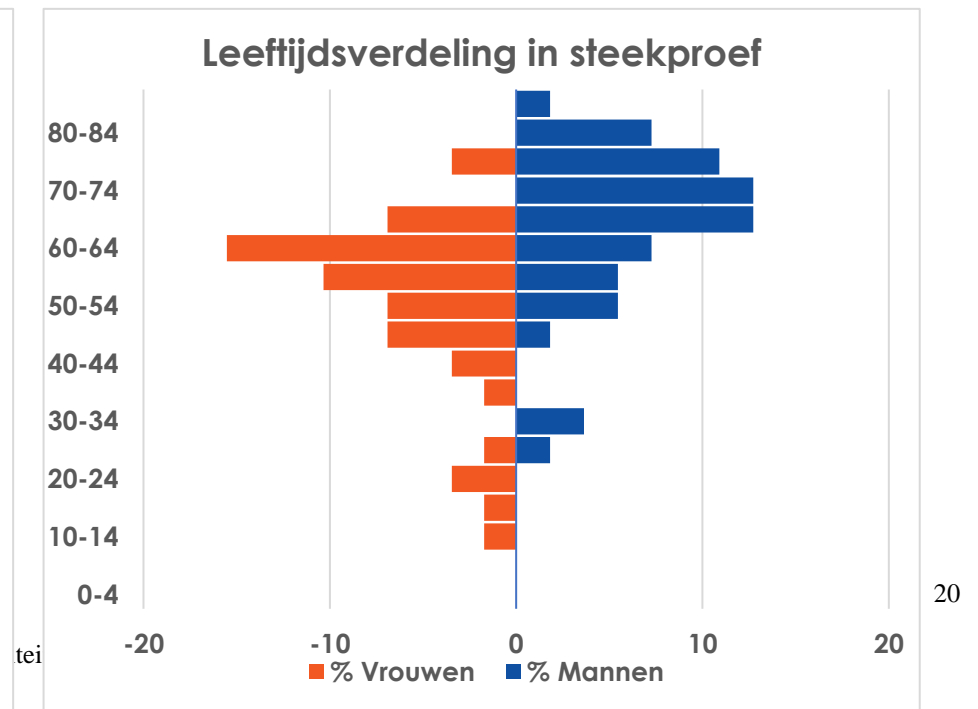
4.1 RESPONS EN BENADERING VAN DE POPULATIE

De methode beschrijft dat er voor elk dorp tenminste 30 respondenten moeten zijn om conclusies aan de resultaten te verbinden. In totaal hebben 120 individuele respondenten gereageerd op de enquête. De verdeling per dorp is in Figuur 6 aangegeven. Te zien is dat de drempelwaarde ruim gehaald is.

Omdat het gevoelige gegevens zijn, zijn geboortjaar en geslacht in de enquête als optionele vragen gesteld. Geslacht heeft nauwelijks missende waarden, slechts vier mensen hebben geen geslacht ingevuld. Leeftijd heeft meer missende waarden: zeventien mannen en twintig vrouwen hebben geen leeftijd vermeld. Twee respondenten hebben zowel geen geboortjaar als geslacht ingevuld. Hieronder wordt de leeftijdsverdeling van de steekproef weergegeven in categorieën. Opvallend is dat de leeftijdsverdeling scheef naar rechts is: vooral oudere respondenten hebben gereageerd op de enquête terwijl verwacht werd dat jongeren een grotere kans hadden om te reageren. De steekproef benadert de populatie wat betreft leeftijdsopbouw, omdat de bevolking in de dorpen ook vrij oud is. dertig procent van de bevolking is namelijk tussen de 45 en 64 jaar oud en 23 procent van de bevolking is 65 jaar of ouder. Hierbij wordt de notie gemaakt dat er een groot aantal missende waarden zijn. Het effect van de missende waarden wordt gecorrigeerd door de wet van de grote getallen waardoor dit weinig vertekening oplevert.

FIGUUR 6: AANTAL RESPONDENTEN PER DORP, NAAR GESLACHT

FIGUUR 6: VERDELING VAN LEEFTIJDEN NAAR GESLACHT IN DE STEEKPROEF

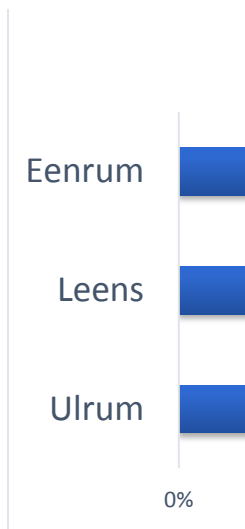

De meeste respondenten wonen al lang in de dorpen: 87 procent van de respondenten woont tien jaar of langer in het huidige dorp. De respondenten lijken goed op de hoogte te zijn van hun omgeving: slechts één van de respondenten gaf aan dat er zich geen karakteristieke panden in zijn/haar omgeving bevonden. Verder was de waardering van de omgeving erg hoog, wat blijkt uit de hoge cijfers voor de algemene staat van karakteristieke panden in de omgeving van de dorpen (gemiddeld een 7.7) en de mate waarin respondenten positief staan tegenover overheidsinvesteringen in erfgoed (gemiddeld een 7.8). Dit laatste kan duiden op vertrouwen in de overheid om het publieke geld zorgvuldig te investeren in behoud van erfgoed.

ULRUM

TOTAAL VAN ALLE DORPEN

LEENS

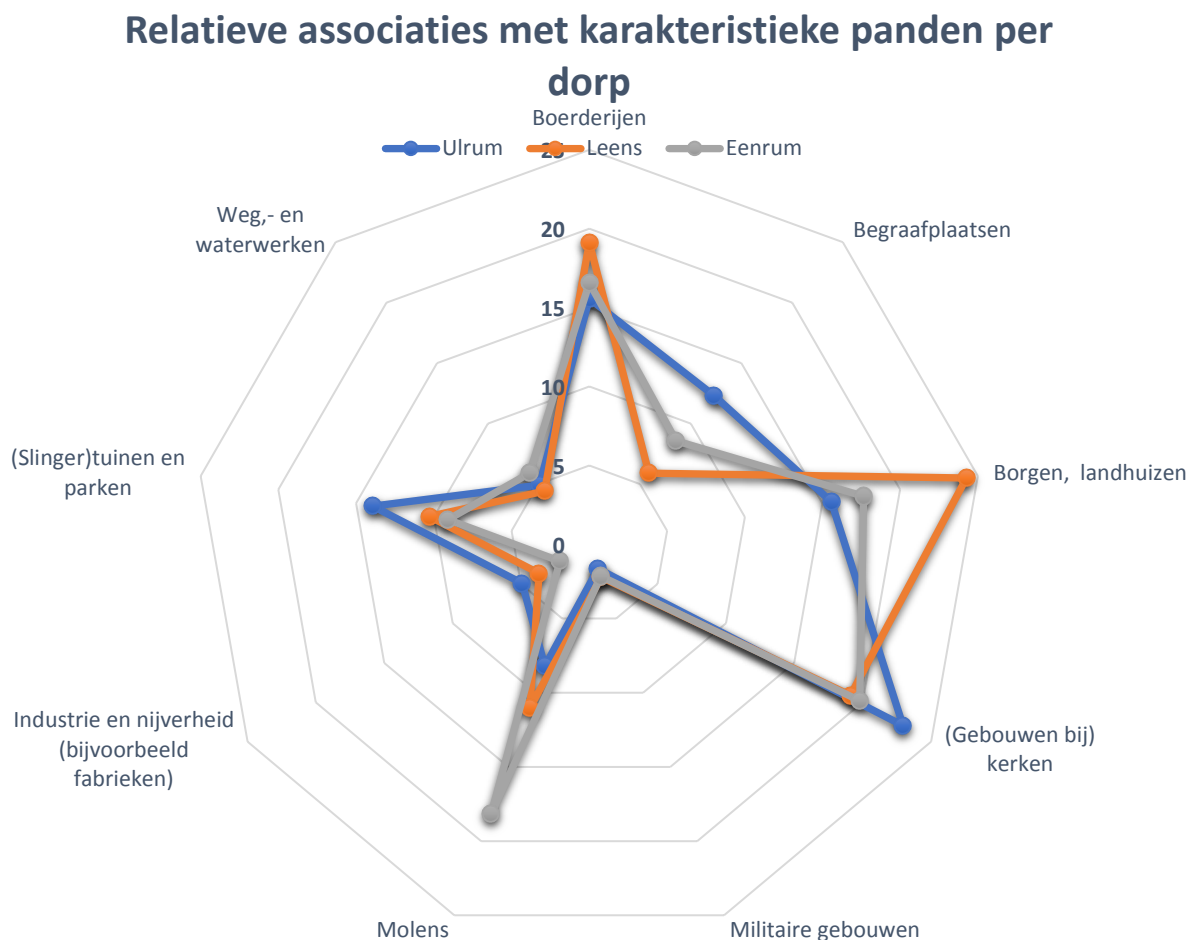
EENRUM

FIGUR 8: WORDCLOUD ASSOCIATIES (BRON: AUTEUR)

Figuur 9 laat zien dat de associaties die inwoners met karakteristieke panden hebben niet erg verschillen per dorp. De hypothese dat de bewoners van de verschillende dorpen erfgoed met dezelfde categorieën associëren wordt daarom aangenomen. Een uitschieter is de waardering voor molens in Eenrum, waar een groter percentage van de mensen molens associeert met karakteristieke panden. Dat kan komen door de zichtbaarheid van de molen ten opzichte van het dorp.

Slechts zes procent van de respondenten uit Eenrum vinden dat er karakteristieke begraafplaatsen in hun omgeving zijn. In Ulrum zijn dat er een stuk meer, wat opvalt omdat in Eenrum drie begraafplaatsen zijn met in totaal 153 zerken en in Ulrum slechts één met acht zerken (online-begraafplaatsen, 2017). Een verklaring is hier niet voor gevonden.

In Leens wordt de categorie ‘borgen en landhuizen’ door 24 procent van de personen genoemd, wat een stuk meer is dan bij de andere dorpen. Dat wordt waarschijnlijk verklaard door de prominente aanwezigheid van borg ‘Verhildersum’ waar bewoners wellicht trots op zijn.

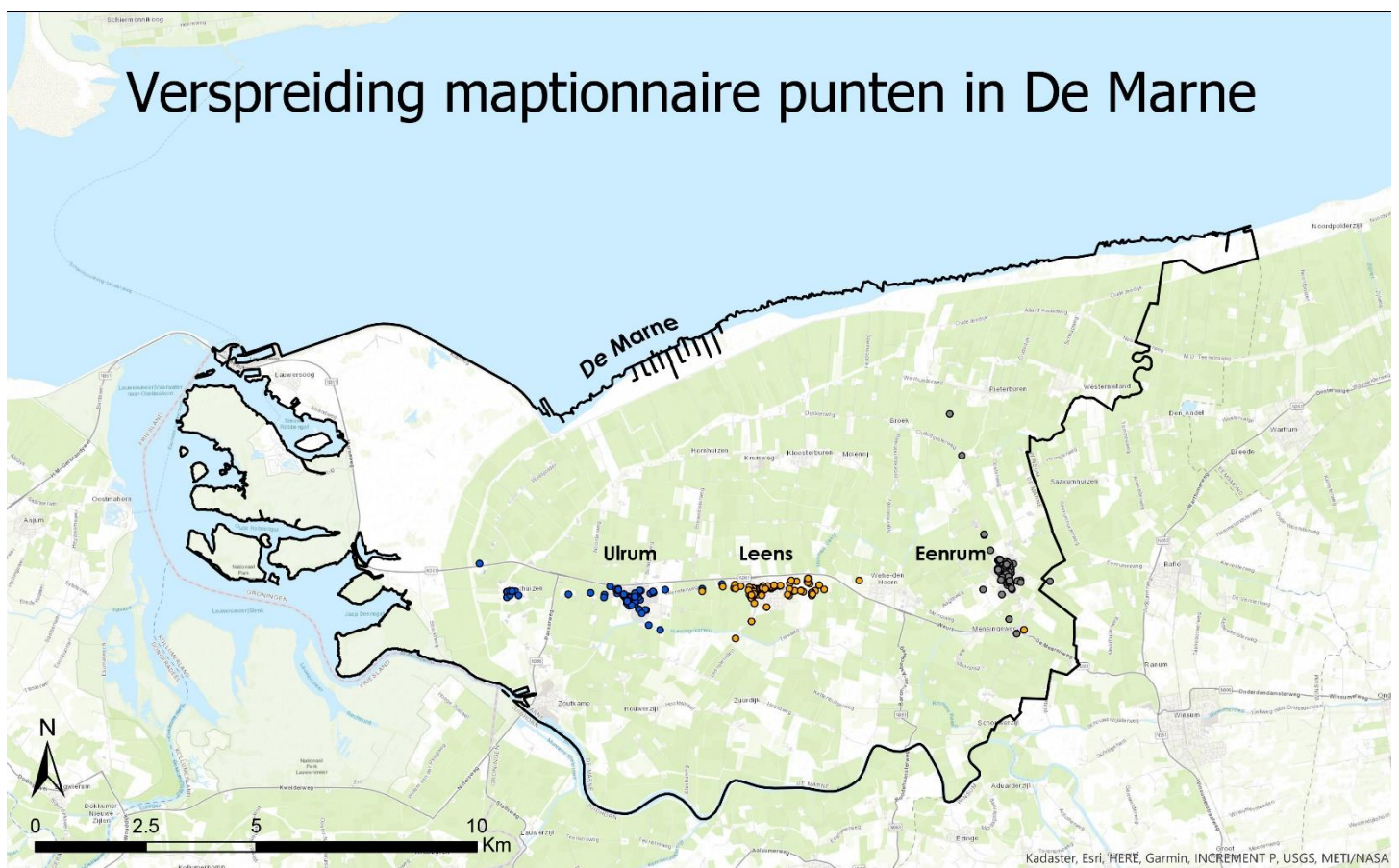

FIGUUR 9: RELATIEVE ASSOCIATIES MET KARAKTERISTIEKE PANDEN PER DORP (BRON: AUTEUR)

4.3 DEELVRAAG 2: WELKE PANDEN WORDEN DOOR DE INWONERS ALS KARAKTERISTIEK AANGEMERKT?

Deze deelvraag wordt beantwoord met de punten die respondenten in de maptionnaire enquête hebben geplaatst. De respondenten werden gevraagd karakteristieke panden in de omgeving van hun dorp aan te wijzen, zonder verder te specificeren wat die omgeving was. In de overzichtskaart is te zien dat respondenten vrijwel alleen punten in hun eigen dorp plaatsen. Het cluster van punten links van Ulrum is opvallend, de punten zijn door een enkele respondent in het gehucht Vierhuizen geplaatst.

Interessanter zijn daarom de hitteplekken in de dorpen zelf, die aangeven waar de meeste punten zijn geplaatst. De drie dorpen beschikken alle drie over een 'wierde' waarop veel panden zijn aangewezen. De wierde had een belangrijke plek in de ontstaansgeschiedenis van de dorpen, getuige de kerken en andere oude gebouwen die op de wierden geplaatst zijn. Op de volgende drie pagina's staat per dorp aangegeven waar de oude gebouwen staan en waar de puntendichtheid van aangewezen panden het hoogst is. Opvallend is dat er nauwelijks boerderijen zijn aangewezen, terwijl die wel vaak met karakteristieke panden in de omgeving worden geassocieerd (Figuur 9)

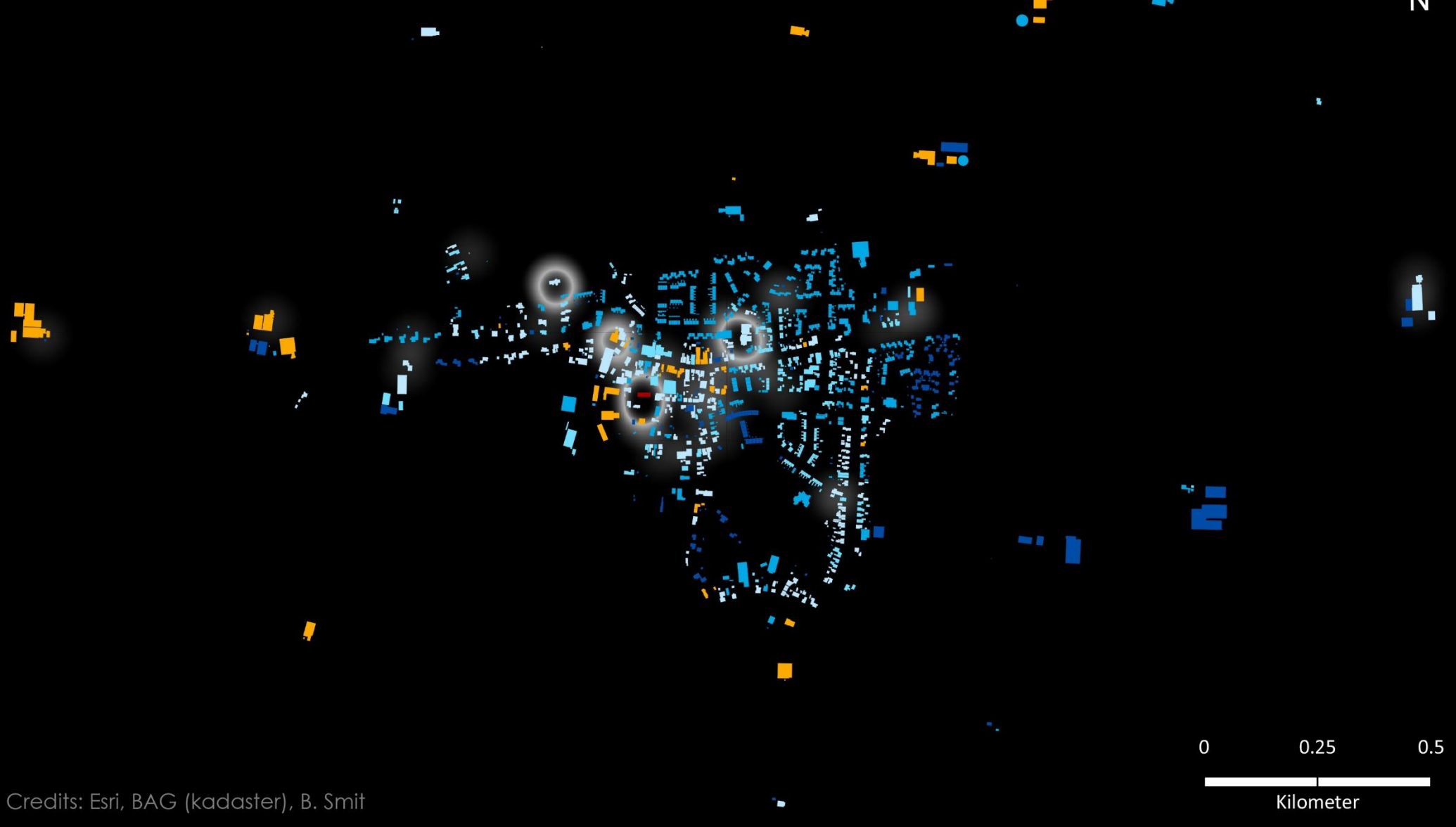

Pand gekozen door respondent uit: ● Ulrum (90) ● Leens (121) ● Eenrum (157)

KAART 2: VERSPREIDING MAPTIONNAIRE PUNTEN (BRON: AUTEUR)

Ulrum

Ouderdom en waardering van panden

Credits: Esri, BAG (kadaster), B. Smit

≤1500	≤1800	≤1960
≤1600	≤1900	≤1990
≤1700	≤1930	≤2017

Dichtheid aangewezen karakteristieke panden:

KAART 3: AANGEWEZEN PANDEN ULRUM (BRON: AUTEUR)

Leens

Ouderdom en waardering van panden

Credits: Esri, BAG (kadaster), B. Smit

Bouwjaar pand:

≤1500	≤1800	≤1960
≤1600	≤1900	≤1990
≤1700	≤1930	≤2017

Dichtheid aangewezen
karakteristieke panden:

KAART 4: AANGEWEZEN PANDEN LEENS (BRON: AUTEUR)

Eenrum

Ouderdom en waardering van panden

Credits: Esri, BAG (kadaster), B. Smit

Bouwjaar pand:

≤1500	≤1800	≤1960
≤1600	≤1900	≤1990
≤1700	≤1930	≤2017

Dichtheid aangewezen karakteristieke panden:

KAART 5: AANGEWEZEN PANDEN EENRUM (BRON: AUTEUR)

4.4 DEELVRAAG 3: ZIJN ER SIGNIFICANTE VERBANDEN TUSSEN DE KENMERKEN VAN EEN PAND EN WAARDERING VOOR HET PAND?

Zoals beschreven in ‘Methodologie’ zijn er meerdere statistische analyses op de gebouwde datasets uitgevoerd. Uit de regressieanalyses blijkt dat er significante verbanden zijn tussen kenmerken en waardering. De resultaten zullen hieronder per kenmerk worden behandeld. De context is bij alle kenmerken gekeken wordt naar welke panden wel/niet zijn aangewezen, eventueel met de waardering erbij.

Met ‘kenmerken’ wordt hier bedoeld:

- Bouwjaar van het pand
- Rijksmonumentale status
- Reden van aanwijzen
- Gebruik
- Zichtbaarheid

4.4.1 BOUWJAAR

Er is een significant verband gevonden tussen bouwjaar van een pand en karakteristieke waardering. Een ouder gebouw heeft een significant hogere kans om als karakteristiek pand aangewezen te worden (Bijlage 8.3). Zoals te zien bij deelvraag 2 is de punt dichtheid op de wierden hoog waar veel oude gebouwen staan die belangrijk zijn geweest voor de vorming van de drie dorpen. Dat blijkt ook uit het verband dat bouwjaar op de reden van aanwijzen heeft: van de gekozen gebouwen werden oudere gebouwen significant vaker aangewezen met de redenen: ‘dorpsidentiteit’, ‘Mooi’, ‘Bouwstijl’ en ‘emotionele waarden’. Tussen bouwjaar en ‘functie’ en ‘anders’ is zo’n verband niet gevonden (Bijlage 8.4). Dat lijkt er op te duiden dat de inwoners de oudere gebouwen (die veelal op de wierde liggen) waarderen om de plek die ze innemen in de geschiedenis van het dorp en om uiterlijke kenmerken. Dat komt deels overeen met hypothese drie, maar niet helemaal. Verwacht was dat alleen ‘Mooi’ en ‘Emotionele waarde’ een verband zouden hebben. De hypothese wordt daarom niet aangenomen.

Enkelvoudige logistische regressie: Bijlage 8.3

Variabele	B	Wald	Df	Significantie	Exp. B
Bouwjaar	-0.20	226.564	1	0,000	0,980
Constant	36.986	200,326	1	0,000	

4.4.2 RIJKSMONUMENT

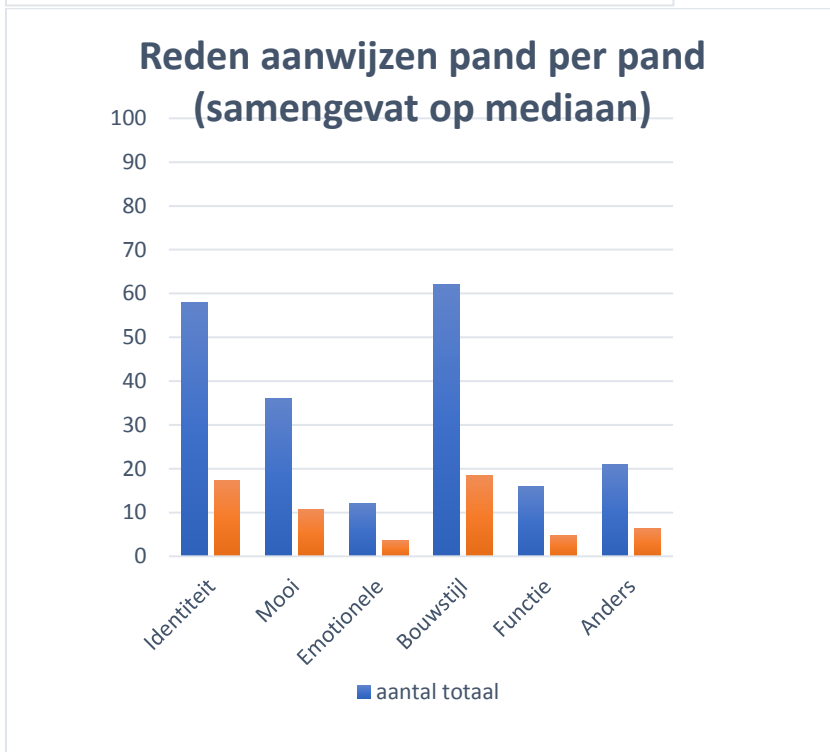
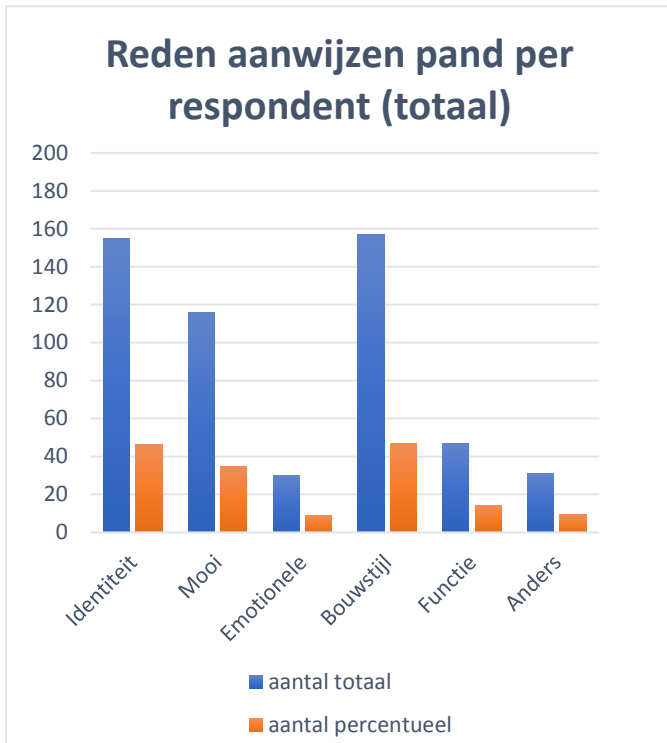
Er is een significant verband gevonden tussen de panden die door inwoners geselecteerd zijn en het rijksmonumentenregister in de dorpen (Bijlage 8.5). Daaruit kan blijken dat de panden die door zowel de overheid als inwoners gewaardeerd worden grotendeels gelijk zijn. De hypothese die stelt dat burgers andere gebouwen als karakteristiek aanwijzen is daarmee verworpen. Hier moet echter wel een kanttekening bij geplaatst worden: hoewel de aangewezen gebouwen grotendeels hetzelfde zijn, hoeft de reden waarom de panden als karakteristiek zijn aangewezen niet hetzelfde te zijn. Het monumentenregister is immers vanuit de authorised discourse of heritage opgebouwd, terwijl de inwoners waarschijnlijk de lay discourse of heritage gebruiken voor waardering van karakteristieke panden. Dat laatste blijkt ook uit de redenen die inwoners aangeven bij het aangewezen erfgoed, zoals ‘mooi’ en ‘dorpsidentiteit’, wat duidt op een alledaagse beleving.

Enkelvoudige logistische regressie: Bijlage 8.5

Variabele	B	Wald	Df	Significantie	Exp. B
Rijksmonument Nee	-4.324	0,313	1	0,000	0,13

4.4.3 REDEN VAN AANWIJZEN

Bij het aanwijzen van de panden werd respondenten gevraagd om de reden voor het aanwijzen te geven. De grafieken hieronder geven per dataset (totaal en samengevat) aan hoe vaak elke reden is aangegeven. Te zien is dat ‘Identiteit’, ‘Mooi’ en ‘Bouwstijl’ het vaakst worden genoemd. Een regressieanalyse op dataset ‘Many to one’ (Bijlage 8.6) maakt duidelijk dat deze redenen een significant verband hebben op de waardering van het pand. Omdat hypothese drie verwachtte dat alleen ‘Functie’, ‘emotionele band’ en ‘Mooi’ een verband zouden hebben op ‘waardering’ wordt de hypothese verworpen.

Figuur 11: reden voor aanwijzen samengevat (bron: auteur)

Meervoudige lineaire regressie: bijlage 8.6

Variabele	B	Std. error	beta	Significantie	t
Identiteit	2,526	,566	,352	,000	4,459
Mooi	1,354	,655	,164	,041	2,067
Emotionele band	,045	,899	,004	,960	,050
Bouwstijl	2,108	,551	,299	,000	3,823
Functie	,702	,765	,065	,361	,918
Anders	,946	,554	,119	,091	1,706
(Constant)	3,024	,365		,000	8,283

4.4.4 GEBRUIK

Omdat de BAG functies toekent aan gebouwen is het mogelijk om een vergelijking te maken tussen de functies van alle gebouwen van de BAG en de aangewezen panden. De functies die significante voorspellende waarde bleken te hebben (bijlage 8.7) zijn:

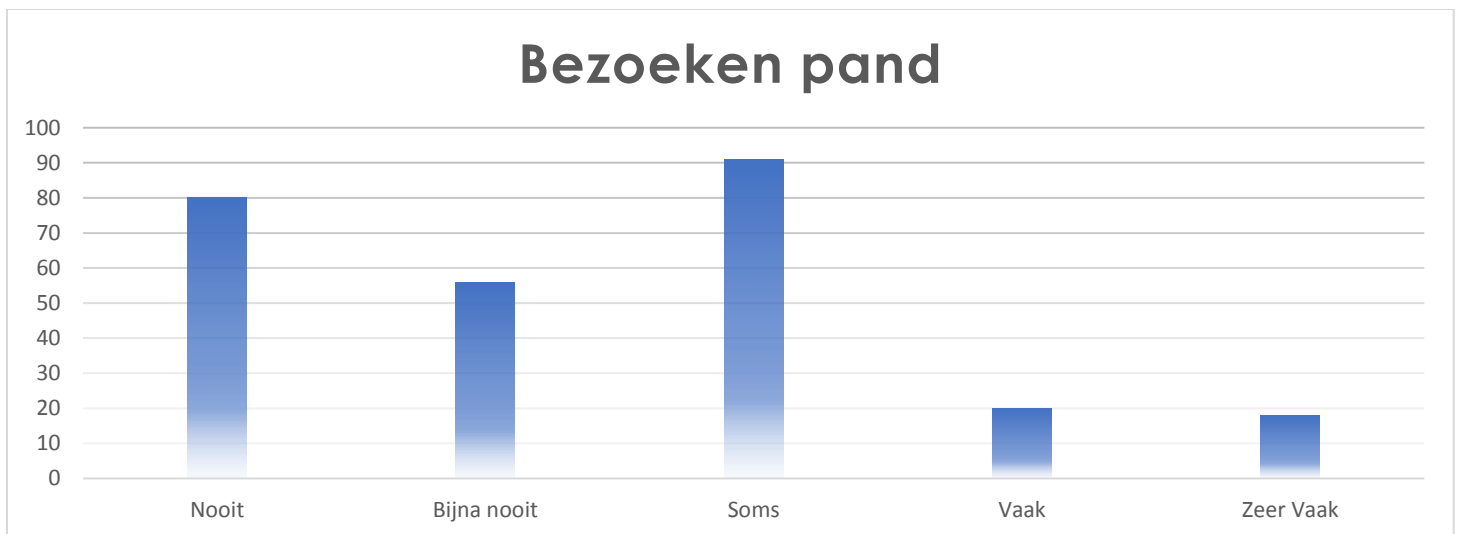
- Bijeenkomstfunctie
- Combinatiefunctie
- Kantoorfunctie
- Winkelfunctie
- Woonfunctie

De volgende functies hadden geen significante voorspellende waarde:

- Gezondheidszorgfunctie
- Industriefunctie
- Onderwijsfunctie
- Overige functie
- Sportfunctie

Als geheel is de categorie ‘functie’ wel significant. Er zijn geen kwalitatieve resultaten in dit onderzoek opgenomen waarmee het verschil in significante functies verklaard wordt. Uiteraard hoeft de significante voorspellende waarde van sommige functies op de waardering van een pand niet te betekenen dat er een oorzakelijk verband tussen de variabelen bestaat. Het vermoeden dat het oorzakelijke verband niet bestaat wordt gevoed door beschrijvende statistiek toe te passen op de redenen waarom de panden zijn aangewezen. In de grafieken bij ‘reden van aanwijzen’ is namelijk te zien dat ‘functie’ relatief weinig wordt genoemd als reden voor het aanwijzen van het pand. Dit vermoeden wordt verder ondersteund door de resultaten op de vraag hoe vaak aangewezen panden bezocht worden (FIGUUR 12: ANTWOORDEN VAN RESPONDENTEN OP DE VRAAG HOE VAAK HET AANGEWEEZEN PANDFIGUUR 12), waarvan de antwoorden erg scheef naar links zijn gegeven.

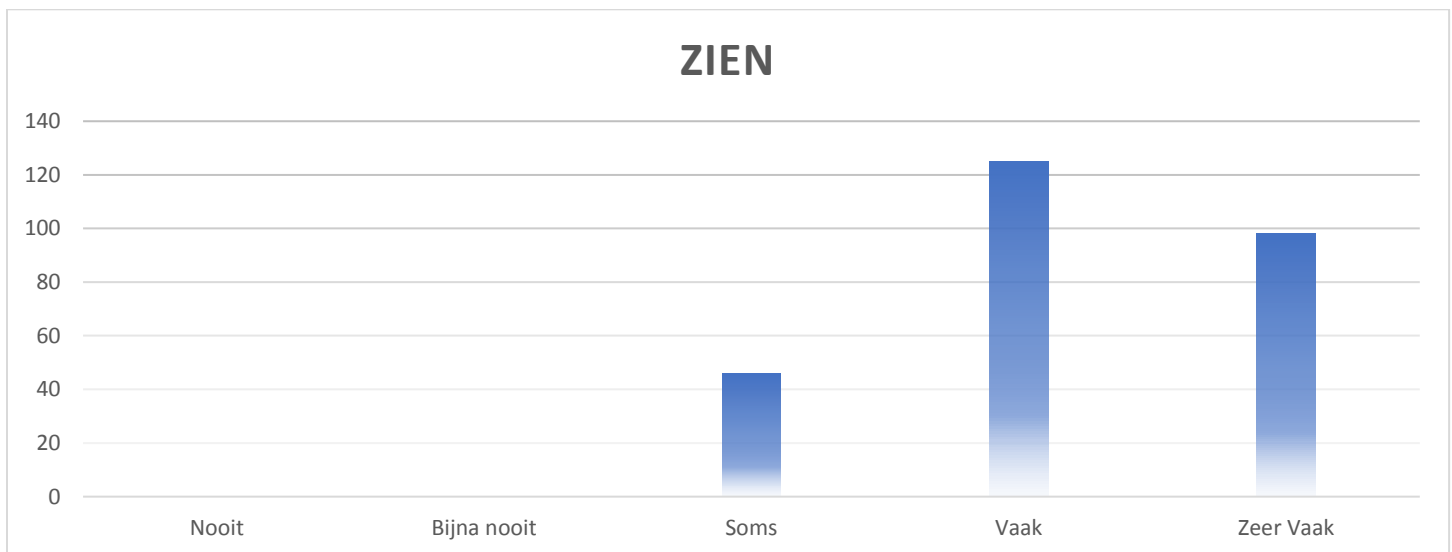

FIGUUR 12: ANTWOORDEN VAN RESPONDENTEN OP DE VRAAG HOE VAAK HET AANGEWEEZEN PAND WORDT BEZOCHT

4.4.5 ZICHTBAARHEID

Waar het gebruik van een pand weinig uit leek te maken voor waardering, is dat bij de zichtbaarheid van een pand tegenovergesteld. Zoals in FIGUUR 13 te zien is zijn er geen panden aangewezen die nooit of bijna nooit worden gezien. Dat roept de vraag op of panden die nooit worden gezien wel worden gewaardeerd, of dat daar het bestaan simpelweg niet van bekend is. Omdat het vaak zien van een pand binnen alledaagse beleving valt correspondeert dit resultaat met de lay discourse. Echter kan er op het moment geen correcte vergelijking worden gemaakt met minder zichtbare panden, waardoor dit resultaat niet significant is.

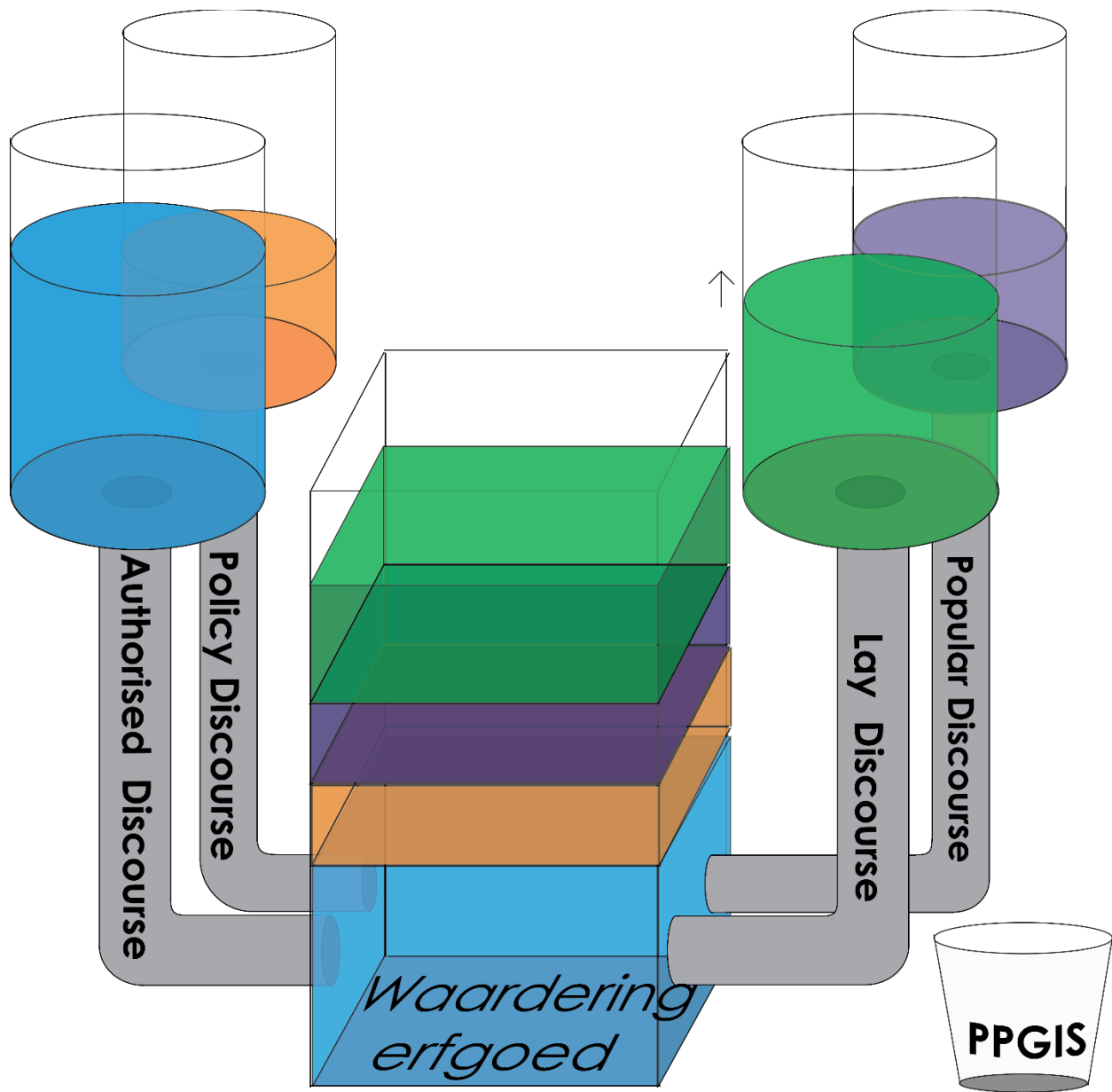

FIGUUR 13: ANTWOORDEN VAN RESPONDENTEN OP DE VRAAG HOE VAAK HET AANGEWEEZEN PAND WORDT GEZIEN

5 CONCLUSIE

Het gebruik van PPGIS is voor dit onderzoek vruchtbaar gebleken. De respons was voldoende voor de analysemethoden en de betrouwbaarheid van de data lijkt voldoende tot goed te zijn. Dit wil zeggen dat PPGIS voor soortgelijke onderzoeken gebruikt kan worden. Het conceptueel model wordt daarom herzien: de druk van de lay discourse wordt verhoogd door PPGIS toe te voegen (Figuur 10). Wat opvalt in de ruimtelijke spreiding van de panden is dat de respondenten nauwelijks panden aanwijzen die buiten het eigen dorp staan en dat de meeste punten op de wierden in de dorpen worden gezet. Hier staan ook de oudste gebouwen van het dorp. Wat verder opvalt is dat de waardering die inwoners van Ulrum, Leens en Eenrum voor karakteristieke panden in hun omgeving hebben erg positief is. De karakteristieke omgeving wordt hoog beoordeeld en er lijkt vertrouwen te zijn in de overheid.

De onderzoeksvraag, geformuleerd als: *“Op welke manier waarden bewoners van de dorpen Ulrum, Leens en Eenrum met behulp van PPGIS karakteristieke panden in hun omgeving?”* Kan met de resultaten van de deelvragen worden beantwoord. De resultaten van het onderzoek volgen de verwachte resultaten minder goed dan verwacht: geen enkele hypothese kon worden aangenomen. De resultaten van de steekproef volgen voor een groot deel de ‘authorised discourse’, met als belangrijkste gegeven dat er geen significant verschil is gevonden tussen de aangewezen panden en de panden in het rijksmonumentenregister. Dit betekent dat de verschillende discourses niet erg merkbaar waren in het onderzoeksgebied. Dat is positief, omdat dit betekent dat de respondenten zich kunnen vinden in het bestaande erfgoedregister en dat er consensus is over de manier waarop naar erfgoed gekeken wordt. Daar moet een kanttekening bij geplaatst worden: hoewel er geen significant verschil is in aangewezen panden en het erfgoedregister, kunnen de redenen waarom de panden zijn geselecteerd wel verschillen tussen inwoners en overheid.

FIGUUR 14: CONCEPTUEEL MODEL HERZIEN (BRON: AUTEUR)

6 DISCUSSIE

Mogelijke verbeteringen in het onderzoek

Uit de enqueteresultaten bleek dat slechts een enkeling van de respondenten geen affilatie met lokale karakteristieke panden had. De verwachting was dat er meer respondenten zouden zijn die geen karakteristieke panden in de buurt zouden kennen. Het zou kunnen dat dit verwachte deel van de populatie niet bestond of dat ze zich niet aangetrokken voelden om de enquête in te vullen. Het zou kunnen dat de resultaten vertekend zijn en dat alleen mensen uit de populatie hebben gereageerd die affiniteit met lokale karakteristieke panden hadden. Als dat niet het geval was, en de steekproef representatief is, had de vraagstelling gedetailleerder gekund om tot betere resultaten te komen. Zo is nu alleen het waardeoordeel van de karakteristieke panden bekend die specifiek zijn aangewezen als karakteristiek en is het waardeoordeel voor de andere panden onbekend. Dit leidt tot een verdeling van ‘karakteristieke panden’/‘niet karakteristieke panden’ terwijl de inwoners die scheidingslijn waarschijnlijk genuanceerder voelen. Dat had voorkomen kunnen worden door respondenten specifiek te vragen naar panden die zij hoger waarderen dan een bepaald rapportcijfer.

Waar het onderzoek ook beter rekening mee had kunnen houden is de invloed die de verschillende variabelen in de analyse op elkaar hebben. Voor dit onderzoek is aangenomen dat de variabelen die in de regressieanalyses als X 'en zijn gebruikt, onafhankelijk van elkaar zijn. Voortschrijdend inzicht heeft echter geleerd dat dit niet perse het geval is. Om daar een voorbeeld van te geven: het is aannemelijk dat ‘bouwjaar’ invloed heeft op ‘rijksmonumentale status’, al hoeft dat niet perse het geval te zijn.

Ten slotte bleek het een mankement dat er weinig kwalitatieve data was om de kwantitatieve data mee te verklaren. Dit had verbeterd kunnen worden door bijvoorbeeld walk-along interviews te doen. Hoewel er veel gesprekken zijn gevoerd met erfgoeddeskundigen is dat niet direct in het kader van dit onderzoek gebeurd, waardoor de resultaten niet meegenomen konden worden. Ook hier kan beter op gelet worden.

Aanbevelingen

Dit onderzoek heeft gepoogd om ook het effect van zichtbaarheid van een pand op waardering te meten door middel van een 3D model. De vraag die daaraan ten grondslag ligt is of gebouwen die letterlijk eerder in het oog springen eerder een karakteristieke status krijgen van burgers en van de overheid. Het wordt aangeraden om dit verband in de toekomst te onderzoeken, eventueel in combinatie met een netwerkanalyse van de paden/wegen die het meest gebruikt worden.

7 REFERENCES

7.1 LITERATUUR

- Alumäe H., Printsman A., Palang H. (2003) *Cultural and Historical Values in Landscape Planning: Locals' Perception*. In: Palang H., Fry G. (eds) *Landscape Interfaces. Landscape series, vol 1*. Springer, Dordrecht
- Antrop, M. (1997). The concept of traditional landscapes as a base for landscape evaluation and planning. The example of Flanders Region. *Landscape and Urban Planning*, 38, 105–117.
- Antrop, M. (1998). Landscape change: Plan of chaos? *Landscape and urban planning*, 41, 155-161
- Antrop, M. (2000). *Where are the Genii Loci?* In B. Pedrolì (Ed.), *Landscape — Our Home*. Lebensraum Landschaft (pp. 29–34).
- Ashworth, G. J. (2002). Conservation designation and the revaluation of property: the risk of heritage innovation. *International Journal of Heritage Studies*, 1, 9 - 23.
- Baer, W.C. (1995). 'When old buildings ripen for historic preservation: a predictive approach to planning', *Journal of American Planning Association*, Vol. 61, No. 1, pp. 82± 94.
- Bizzaro, F. & Nijkamp, P. (1996) 'Integrated conservation of cultural built heritage', Series Research, Memoranda 12, Amsterdam: Vrijuniversiteit.
- Bonnett, A., and C. Alexander. (2013). "Mobile Nostalgias: Connecting Visions of the Urban Past, Present and Future Amongst Ex-residents." *Transactions of the Institute of British Geographers* 38 (3): 391–402.
- Breglia, L. C. (2006). *Monumental ambivalence : the politics of heritage*. Retrieved from: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/rug/detail.action?docID=3443019>
- Cashman, R. (2006). "Critical Nostalgia and Material Culture in Northern Ireland." *Journal of American Folklore* 119 (472): 137–160.
- Claval, P. (2002). *The languages of rural landscapes. Presentations at The 20th Session of The Permanent European Conference on the Study of the Rural Landscape*. Tartu-Otepää: Estonia.
- Daniels, S., & Cosgrove, D. (1988). *The iconography of the landscape: essays on the symbolic representation, design and use of the past environments*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dillman, D.A. & Smyth, J.D. & Christian, L.M. (2014). *Internet, phone, mail, and mixed-mode surveys: the Tailored Design Method*. Vierde editie. Hoboken New Jersey: Wiley
- Graham, B., Ashworth, G.J., & Tunbridge, IE. (2000). *A Geography of Heritage. Power, Culture and Economy*. London: Arnold.
- Groot de, E. (2017). Reguleer de burgerparticipatie. *Binnenlands bestuur*. 28-05-2017.
- Groote, P., and T. Haartsen. (2013). "The Communication of Heritage: Creating Place Identities." In *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*, edited by P. J. Howard and B. Graham, 181–194. Farnham: Ashgate.

- Halfacree, K.H. (1993) "Locality and Social Representation: Space, Discourse and Alternative Definitions of the Rural" journal of rural studies, pergamon Press Ltd
- Harvey, J. & Jowsey, E. (2004). *Urban Land Economics*. Sixth edition. Hampshire: Palgrave & Macmillan
- Larkham, P. (1996). *Conservation and the city*, London: Routledge, p. 10.
- Lowenthal, D. (1985). *The past is a foreign country*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Meinig, D. (1979). *The interpretation of ordinary landscapes: geographical essays*. Oxford: Oxford University Press.
- Navrud, S., & Ready, R. (2002). *Valuing cultural heritage : Applying environmental valuation techniques to historic buildings, monuments, and artifacts*. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Nationaal Coördinator Groningen (2015). *Plan van Aanpak: Cultuurhistorische waardenstelling en Erfgoedmeting: voorversterking van het Cultuurlandschap Groningen*. Geraadpleegd via <https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/binaries/nationaal-coordinator-groningen/documenten/rapporten/2015/november/5/cultuurhistorische-waardenstelling-14072015/pva-cultuurhistorische-waardenstelling-en-erfgoedmeting-14072015.pdf>
- Nederlandse Omroep Stichting (3 december 2017) *Na hoeveel sloop (en nieuwbouw) verliest Groningen zijn aangezicht?* Geraadpleegd op 4 januari 2018 via <https://nos.nl/artikel/2205784-na-hoeveel-sloop-en-nieuwbouw-verliest-groningen-zijn-aangezicht.html>
- Parkinson, A., Scott, M., & Redmond, D. (2016). Competing discourses of built heritage: Lay values in Irish conservation planning. *International Journal of Heritage Studies*, 22(3), 261-273. doi:10.1080/13527258.2015.1121404
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. London: Pion.
- Renes, J. (1999). *Evaluating historic landscapes*. In G. Setten, T. Semb, & R. Torvik (Eds.) *Shaping the Land: Vol. 3. The future of the past*. (pp. 641–650). *Proceedings of the Permanent European Conference for the Study of the Rural Landscape*, 18th session in Røros and Trondheim, Norway, September 7th–11th 1998.
- Robertson, I. J. M. (2012). *"Heritage from below."* Farnham: Ashgate.
- Smith, L. (2006). *Uses of Heritage*. London: Routledge.
- Smith, L., and E. Waterton. (2009). *Heritage, Communities and Archaeology*. London: Duckworth.
- Vitanen, J. & Kingston, R. (2009) The role of Public Participation GIS in Local Service Delivery. "in" C.G. Reddick (Red.), *handbook of research on strategies for Local E-Government Adoption and Implementation: Comparative Studies*. (pp. 611-630). Hershey PA: Igi global.

7.2 DATA

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2016). *Buurten2016_aantal_inwoners [dataset]*. Geraadpleegd van http://www.cbsinuwbuurt.nl/#buurten2016_aantal_inwoners

Kadaster. (2013, 18 februari). *Basisadministratie Adressen en Gebouwen* [dataset]. Geraadpleegd van <https://geodata.nationaalgeoregister.nl/bag/wfs?&request=GetCapabilities&service=WFS>

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. (2014, 1 oktober). *Monumentenregister* [dataset]. Geraadpleegd van <https://www.arcgis.com/home/webmap/viewer.html?useExisting=1&layers=da0ee4c59ec44cff9683016c58a67470>

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (2017, 30 oktober). *Stads en Dorpsgezichten* [dataset]. Geraadpleegd van <http://services.rce.geovoorziening.nl/rce/wfs?request=GetCapabilities&service=WFS>

Rijkswaterstaat Data en ICT Dienst. (2009, 1 januari). *Actueel Nederlands Hoogtebestand 2* [dataset]. Geraadpleegd van <http://map16z/geoserver/wms?SERVICE=WMS&&request=GetCapabilities&service=WMS>

Online-begraafplaatsen (z.j.). *Begraafplaatsenoverzicht_1* [dataset]. Geraadpleegd van <http://www.online-begraafplaatsen.nl/bgpov.asp?command=bgpov1>

8 BIJLAGE

8.1 FLYER ZOALS GEBRUIKT IN ULRUM, LEENS EN EENRUM

Voorkant

Achterkant

Beste bewoner,

De Nederlandse overheid is al lang bezig met het opstellen van lijsten met daarop karakteristieke panden. De mening van de burger wordt bij het maken van de lijsten nauwelijks meegenomen. Dit onderzoek gaat dan ook over welke panden de burgers karakteristiek vinden. De resultaten worden gebruikt voor een afstudeerscriptie en voor een project dat het doel heeft om karakteristieke panden in dorpen beter te behouden en te gebruiken.

U bent willekeurig geselecteerd om mee te denken over dit onderwerp en het wordt ontzettend gewaardeerd als u mee helpt. Het enige dat u daarvoor hoeft te doen is het invullen van een korte vragenlijst die ongeveer vijf minuten duurt.

U kunt de vragenlijst online invullen op een moment dat het u uitkomt door naar de site: www.PrimaPanden.nl te gaan. Ik verzoek u om de vragenlijst voor 15 november in te vullen zodat de resultaten meegenomen kunnen worden in het onderzoek.

U kunt de vragenlijst zowel via uw computer als via uw smartphone of tablet invullen. De antwoorden die u geeft zijn en blijven volledig anoniem.

Met vriendelijke groet,

Bart-Peter Smit

Als waardering voor uw tijd maakt u kans op een van de twee Bol.com cadeaubonnen die worden verloot onder de mensen die de vragenlijst volledig invullen.

Laat uw mening tellen!

www.PrimaPanden.nl

8.2 VERBAND TUSSEN LEEFTIJD EN PAND SPECIFIEKE WAARDERING (DATASET = MANY TO ONE)

Enkelvoudige Lineaire regressieanalyseRappo

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted Square	R	Std. Error of the Estimate
1	,034 ^a	,001	-,003		3,648

a. Predictors: (Constant), Leeftijd

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	3,756	1	3,756	,282	,596 ^b
	Residual	3246,752	244	13,306		
	Total	3250,508	245			

a. Dependent Variable: Rapportcijfer_pand

b. Predictors: (Constant), Leeftijd

8.3 VERBAND 'BOUWJAAR' EN 'AANGEWEZEN' (DATASET = ONE TO ONE)

Enkelvoudige Logistische Regressie

Omnibus Tests of Model Coefficients

		Chi-square	df	Sig.
Step 1	Step	503,471	1	,000
	Block	503,471	1	,000
	Model	503,471	1	,000

Variables in the Equation

		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)	95% C.I. for EXP(B)	
								Lower	Upper
Step 1 ^a	bouwjaar	-,020	,001	226,564	1	,000	,980	,977	,982
	Constant	36,986	2,613	200,326	1	,000	1155968796821 9566,000		

a. Variable(s) entered on step 1: bouwjaar.

8.4 VERBAND 'BOUWJAAR' EN 'REDEN VAN AANWIJZEN' (DATASET = MANY TO ONE)

Meervoudige Lineaire Regressie

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	1879,962	6	313,327	43,142	,000 ^b
	Residual	2382,169	328	7,263		
	Total	4262,131	334			

a. Dependent Variable: Rapportcijfer_pand

b. Predictors: (Constant), Anders, Emotionele, Functie, Bouwstijl, Identiteit, Mooi

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,664 ^a	,441	,431	2,695

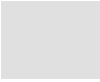
a. Predictors: (Constant), Anders, Emotionele, Functie, Bouwstijl, Identiteit, Mooi

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	3,331	,228		14,612	,000
	Identiteit	2,641	,325	,369	8,136	,000
	Mooi	1,695	,369	,226	4,598	,000
	Emotionele	,316	,547	,025	,577	,564

Bouwstijl	1,772	,349	,248	5,075	,000
Functie	,259	,445	,025	,581	,561
Anders	,620	,518	,050	1,197	,232

a. Dependent Variable: Rapportcijfer_pand

8.5 VERBAND 'RIJKSMONUMENT' EN 'AANGEWENZEN' (DATASET = ONE TO ONE)

Enkelvoudige Logistische Regressie

Omnibus Tests of Model Coefficients

		Chi-square	df	Sig.
Step 1	Step	186,592	1	,000
	Block	186,592	1	,000
	Model	186,592	1	,000

Model Summary

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	1163,087 ^a	,044	,158

a. Estimation terminated at iteration number 6 because parameter estimates changed by less than ,001.

Variables in the Equation

		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)	95% C.I. for EXP(B)	
								Lower	Upper
Step 1 ^a	Rijksmonument Nee/Ja(1)	-4,324	,313	190,821	1	,000	,013	,007	,02
	Constant	,838	,299	7,850	1	,005	2,313		

a. Variable(s) entered on step 1: Rijksmonument Nee/Ja.

8.6 VERBAND 'REDEN VAN AANWIJZEN' EN 'PAND SPECIFIEKE WAARDERING' (DATASET = MANY TO ONE)

Meervoudige Lineaire regressieanalyse

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted Square	R	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
						R Square Change	F Change	df1	df2	Sig.
1	,659 ^a	,434	,405		2,68857	,434	15,200	6	119	,000

a. Predictors: (Constant), Anders, Identiteit, Functie, Emotionele band, Bouwstijl, Mooi

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	3,024	,365		8,283	,000
	Identiteit	2,526	,566	,352	4,459	,000
	Mooi	1,354	,655	,164	2,067	,041
	Emotionele band	,045	,899	,004	,050	,960
	Bouwstijl	2,108	,551	,299	3,823	,000
	Functie	,702	,765	,065	,918	,361
	Anders	,946	,554	,119	1,706	,091

a. Dependent Variable: Rapportcijfer pand gemiddeld

8.7 VERBAND 'GEBRUIKSFUNCTIE' EN 'AANGEWEZEN' (DATASET = ONE TO ONE)

Meervoudige Logistische Regressie

Omnibus Tests of Model Coefficients

		Chi-square	df	Sig.
Step 1	Step	123,908	10	,000
	Block	123,908	10	,000
	Model	123,908	10	,000

Model Summary

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	1225,770 ^a	,029	,106

a. Estimation terminated at iteration number 20 because maximum iterations has been reached. Final solution cannot be found.

Variables in the Equation

		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)	95% C.I. for Lower
Step 1 ^a	bijeenkomstfunctie(1)	3,696	,381	94,090	1	,000	40,272	19,085
	combinatiefunctie(1)	2,728	,327	69,676	1	,000	15,307	8,066
	gezondheidszorgfunctie(1)	-16,753	23205,422	,000	1	,999	,000	,000
	industriefunctie(1)	,923	1,041	,787	1	,375	2,517	,327
	kantoorfunctie(1)	2,504	1,094	5,240	1	,022	12,226	1,433

onderwijsfunctie(1)	-16,753	16408,711	,000	1	,999	,000	,000
overige functie(1)	1,231	,560	4,834	1	,028	3,423	1,143
sportfunctie(1)	-16,753	14210,361	,000	1	,999	,000	,000
winkelfunctie(1)	2,435	,787	9,561	1	,002	11,411	2,438
woonfunctie(1)	1,371	,254	29,201	1	,000	3,939	2,396
Constant	-4,449	,231	371,808	1	,000	,012	

a. Variable(s) entered on step 1: bijeenkomstfunctie, combinatiefunctie, gezondheidszorgfunctie, industriefunctie, kantoorfunctie, onderwijsfunctie, sportfunctie, winkelfunctie, woonfunctie.

8.8 DIGITALE ENQUETE

Antwoordmogelijkheden

Pagina:

Karakteristieke panden

Hartelijk dank dat u de moeite neemt om deze enquête in te vullen.

Het onderwerp van dit onderzoek zijn de gebouwen die extra (culturele of esthetische) waarde toevoegen aan uw omgeving. We zien dat in Groningen veel prachtige panden staan die karakteristiek zijn voor de stad. We weten al welke panden de overheid belangrijk vindt, dit onderzoek gaat om de panden die u als burger belangrijk vindt.

De resultaten van dit onderzoek blijven volledig anoniem. Bij het doorgaan van de enquête gaat u akkoord dat uw antwoorden gebruikt mogen worden voor onderzoek naar karakteristieke panden. Deze antwoorden zullen gebruikt worden voor een afstudeerscriptie en voor een project dat gericht is op het ontwikkelen van panden te ontwikkelen en daardoor te behouden.

Het invullen van de enquête duurt zo'n 5 minuten.

Antwoordmogelijkheden	
	Als compensatie en als waardering voor uw tijd worden er twee bol.com vouchers van €10,- toegezonden aan de mensen die alle vragen invullen.
Pagina:	Persoonlijk
Vraag:	Optioneel: Wat is uw geboortjaar?
Vraag:	Optioneel: Wat is uw geslacht?
	Man
	Vrouw
	Anders
Vraag:	Hoe lang woont u al in de omgeving van dit dorp?
	Korter dan 5 jaar
	Tussen de 5 en 10 jaar
	Langer dan 10 jaar
	Woonplaats
Vraag:	Uit (de omgeving van) welk dorp komt u? Graag aangeven door middel van u

Antwoordmogelijkheden	
Ulrum (postcode 9971)	
Leens (postcode 9965)	
Eenrum (postcode 9967)	
Pagina:	Karakteristiek Ulrum
Definitie:	Onder karakteristieke panden vallen panden die u zou willen behouden voor opvallen, bijvoorbeeld omdat ze kenmerkend zijn voor uw omgeving, omdat emotionele waarde aan hecht.
	Hierboven staat uitgelegd wat karakteristieke panden zijn. Vindt u dat er karakteristieke panden zijn in de omgeving van Ulrum?
Ja	
Nee	
Vraag:	Karakteristieke panden algemeen
Vraag:	Aan wat voor gebouwen denkt als u aan karakteristieke panden in uw omgeving denkt? Geef uw antwoorden aankruizen
Boerderijen	
Begraafplaatsen	

Antwoordmogelijkheden	
Borgen, landhuizen	
(Gebouwen bij) kerken	
Militaire gebouwen	
Molens	
Industrie en nijverheid (bijvoorbeeld fabrieken)	
(Slinger)tuinen en parken	
Weg,- en waterwerken	
Anders, namelijk:	
Vraag:	Welk rapportcijfer zou u de karakteristieke panden in uw omgeving geven?
1	
2	
3	
4	

Antwoordmogelijkheden	
5	
6	
7	
8	
9	
10	
Paragraaf:	Kunt u met een rapportcijfer aangeven in welke mate u het met de volge
Vraag:	Ik vind het goed dat de overheid publiek geld investeert in het behoud van ka
1	
2	
3	
4	
5	
6	

Antwoordmogelijkheden	
7	
8	
9	
10	
Vraag:	Kunt u drie woorden noemen die bij u opkomen als het gaat over karakteristie...
Pagina:	Keuze Ulrum
Vraag:	U wordt gevraagd welke panden u in de omgeving van Ulrum als karakteris... wilt u dat doen?
Ik wijs de panden graag aan op een landkaart (aanbevolen)	
Ik beschrijf graag in woorden waar de pande staan die ik bedoel	
Ik weet geen specifiek pand te noemen	
Pagina:	Karakteristieke panden Ulrum
	Klik op de groene knop rechts om te beginnen. Kunt u aanwijzen welke pan... als karakteristiek beschouwt? U mag ook een gok doen.

Antwoordmogelijkheden	
	<i>Door de marker op de kaart te plaatsen geeft u aan welke panden u als k meerdere punten plaatsen!</i>
Pop-up vraag bij punt:	Weet u zeker dat u het juiste pand heeft aangewezen?
Ja, ik weet het helemaal zeker	
Nee, ik weet het niet helemaal zeker	
Pop-up vraag bij punt:	Welk rapportcijfer zou u dit karakteristieke pand geven?
1	
2	
3	
4	
5	
6	
7	
8	

Antwoordmogelijkheden	
9	
10	
Pop-up vraag bij punt:	Waarom vindt u dit pand karakteristiek? (Meerdere antwoorden mogelijk)
Het draagt bij aan de identiteit van het dorp of de omgeving	
Het is mooi	
Ik heb er een emotionele band mee	
De bouwstijl is karakteristiek	
De functie van het pand	
Anders, namelijk:	
Pop-up vraag bij punt:	Hoe vaak ziet u dit pand?
Zeer vaak	
Vaak	
Soms	

Antwoordmogelijkheden	
Bijna nooit	
Nooit	
Pop-up vraag bij punt:	Hoe vaak komt u in dit pand?
Zeer vaak	
Vaak	
Soms	
Bijna nooit	
Nooit	
Optionele vraag als de kaart niet is gekozen:	Karakteristieke panden beschrijven
	Kunt u zo precies mogelijk beschrijven welk pand u bedoelt of waar het beschouwt? Bijvoorbeeld door de naam van het gebouw, de straat
Pagina:	Contact
	<i>Als u kans wilt maken op een van de twee bol.com cadeaubonnen kunt u hen bereiken, het liefst via e-mail.</i>
	<i>Uw mailadres is losgekoppeld van de enquête waardoor de enquête anoniem</i>

Antwoordmogelijkheden

Vraag:

Optioneel: E-mailadres

Hartelijk dank voor het invullen van deze vragenlijst!

*Mocht u zelf nog vragen hebben over dit onderzoek, dan kan u de onderzoeker
naar b.smit.5@student.rug.nl.*

*Mocht u een vraag hebben voor de begeleider van dit onderzoek, dan kan u
b.m.boumans@rug.nl*